

**„GONDOLATOK A KÁTKI-BAN”
AZ INTÉZMÉNY ALAPÍTÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁN**

ELŐSZÓ ÉS AJÁNLÁS

**a Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet
100 éves történetét bemutató jubileumi kiadványhoz**

Szalay István
igazgató

Arra kérem a jelen és jövő olvasókat, fogadják szeretettel ezt a kiadványt, melyben történeti áttekintést próbáltunk adni a KÁTKI-ról, kiemelve az intézmény azon szerepét, melyet a hazai baromfitenyésztésben játszott. Röviden ismertettük továbbá az intézetben nagy hagyományokkal rendelkező kutatási területek történetét, az elmúlt évtizedekben elért fontosabb eredményeket és azokat az eseményeket, melyek meghatározták vagy befolyásolták elődeink és magunk kutatási-tenyésztési tevékenységét. Végezetül - külön meglepetésként - nyomtatott formában is közreadjuk azt a ma már alig hozzáférhető ismeretterjesztő diafilmet, melyet a Kisállattenyésztési Kutatóintézet tevékenységéről 1963-ban készítettek.

A történeti kiadvány jellegéből és terjedelméből adódik, hogy az nem térhetett ki a kutatóintézet elmúlt 100 évének minden részletkérdésére. A méhészeti vonatkozásokkal - bár azokat itt is több helyütt érintettük - szándékaink szerint a Méhészeti Gazdaság alapításának 100. évfordulójára 1999-ben megjelenő kiadványunkban foglalkozunk majd bővebben. A KÁTKI történetének feldolgozása folyamatban van, munkatársaimmal együtt azon dolgozunk, hogy a részletes történeti leírás a közeljövőben könyv formájában is kiadható legyen.

Mint a kiadvány szerkesztője, e helyütt is szeretném megköszönni valamennyi munkatársamnak - szerzőknek, szerkesztőknek - azt a fáradságot nem ismerő, alapos munkát, mely lehetővé tette, hogy intézetünk ily módon is kifejezhesse a múlt nagyjai és a bennünket követők iránt érzett tiszteletét.

* * *

A történetben rejlő hagyományok mással nem pótolhatóak. Esetünkben és korunkban is igaz az a megállapítás, hogy válságos időszakokban a gyökerekhez kell visszanyúlnunk. A Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet - jogelődünk alapítása óta eltelt száz év alatt túlélve két világháborút, gazdasági válságokat, tudományos és tudománytalan irányítási formákat - mindig meríthetett a korábban itt dolgozó szakemberek bölcsességéből s így ma is méltó szerepet játszhat a hazai baromfi-, nyúl és méhnevelésben, az alap- és alkalmazott genetikai, takarmányozási és szaporodásbiológiai kutatásokban.

Ha számunkra is megadatik, hogy előbb vagy utóbb átadjuk a szellemi stafétabotot, ha lesz hol, kinek és főleg lesz mit átadnunk, elmondhatjuk, hogy megtettük kötelességünket. E szellemiség jegyében a kutatóintézet életének első száz évét legmértőbben úgy ünnepelhetjük meg, ha valamennyi, felelősséggel gondolkodó és dolgozó elődünk példamutatását és az általuk bizonyított, törekvésében is folyamatos fejlődést szem előtt tartva, a mindennapok rutinmunkáinak ellátása mellett időt szentelünk a közelebbi és távolabbi jövő terveinek és feladatainak kidolgozására is. A KÁTKI következő száz évének kezdetét ünnepelve joggal remélhetem, hogy közös, sok esetben nehézségektől sem mentes, és csak utólag elismert munkánk során mi is hozzájárulunk a hazai állattenyésztési- és tenyésztési kutatások hagyományainak, szervezett kereteinek megőrzéséhez, hatékonyságának és korszerűségének nem először és nem is utoljára ismétlődő megalapozásához.

Fentiek alapján ez az ajánlás nem lenne teljes, ha nem osztanám meg véleményemet az olvasóval arról, hogy milyen, az intézet jövőjét is meghatározni képes lehetőségek rejljenek a KÁTKI jelenlegi tevékenységében. A csalhatatlanság igénye és belső kényszere nélkül szerepeljen itt néhány gondolat:

1. A KÁTKI KUTATÓINTÉZETI TEVÉKENYSÉGÉNEK JELENTŐSÉGE

A Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet (KÁTKI) idén 100 éves hagyományaira alapozva, Magyarországon egyedüli főhivatású kutatóhelyként végzi a gazdaságilag legfontosabb kisállatfajokhoz kapcsolódó kutatásokat. A kutatási programok közül is kiemelt érdemelnek a genetika, a szaporodásbiológia, a takarmányozás és a génmegőrzés terén végzett alap- és alkalmazott kutatások, melyek hosszú távú, magas színvonalú fenntartása, a szükséges működési feltételek megteremtése országos érdek.

A KÁTKI kutatási tevékenységére alapozva folyik az a tenyésztésfejlesztő tevékenység, mely a baromfi, nyúl és méh géntartalékok - fajták és fajtagyűjtemények - megőrzését, a fenntartott fajták igénye szerinti tartási, takarmányozási és állategészségügyi technológiák folyamatos fejlesztését, a kapcsolódó környezetvédelmi kutatásokat és mindezen keresztül a kiváló minőségű állati termékek előállítását és piaci megmértetését célozza.

A kutatási, tenyésztésfejlesztési, tartási és takarmányozási intézeti programok és feladatok kidolgozása során képződött szellemi termékek és a folyamatosan karbantartott ismeretanyag - új kutatási programok indítása mellett - módot nyújtanak arra, hogy az intézet szakemberei szakterületüknek megfelelően vegyenek részt az agrár-felsőoktatásban, az egyetemi graduális és posztgraduális képzésben és a közös kutatásokban. A közelmúltban a PATE-n és a GATE-n létrehozott kihelyezett tanszékünk mint szervezeti forma ezt a célt szolgálja. A szaktanácsadók képzése illetve a kutatási eredmények és tapasztalatok közvetlen gyakorlati hasznosítása is egyre inkább egyetemi-kutatóintézeti együttműködés keretében képzelhető el.

A KÁTKI tevékeny szerepet vállal a hazai kisállattenyésztési integrációk (egyesületek, szövetségek) szervezésében és működtetésében, a jövőben ezek a szervezetek fontos szerepet látnak majd el a hazai állattenyésztés és nemesítés szervezésében és felügyeletében.

A kutatóintézetek létének elengedhetetlen feltétele, hogy az intézmények és a kutatóintézeti szakemberek a jövőben széles körben kapcsolódjanak be a nemzetközi integráció keretében végzett tudományos munkába. Ez csak nemzetközi színvonalú kutatóintézetek és nyelveket tudó, minősített, külföldön is elismert és megismert, szakmai és emberi kapcsolataikat kialakítani képes, jelentős számú kutató bevonásával képzelhető el. A KÁTKI jelenleg is több nemzetközi szakmai szervezet tagja, a FAO európai háziállat-génmegőrzési programjának magyarországi koordinátora, míg kutatói egyre fontosabb nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek. Ezek fejlesztése nemcsak intézeti, hanem országos érdek.

2. A KÁTKI HELYE ÉS SZEREPE A HAZAI BAROMFI-, NYŰL- ÉS MÉHTENYÉSZTÉSBN

A KÁTKI tevékenységi körébe tartozó kisállatfajok és fajták - baromfi, nyúl, méh - hazai kutatása és tenyésztése szakterületenként lényegesen eltérő képet mutat. A nyúl- és méhtenyésztés termékelőállítási volumene jelenleg nagyságrendekkel marad el a baromfitenyésztés mögött. Ennek ellenére a nyúl- és méhtenyésztési kutatások a baromfi mellett a KÁTKI tevékenységének meghatározó részét fogják képezni a jövőben is. Ez a megállapítás természetesen nem csupán az intézet hagyományain alapul, hanem tudományos kutatási és tenyésztési szempontból is indokolt.

Részen kialakultak illetve kialakítandók az intézetben azok a kutatási területek, melyek a kisállattenyésztést - rendszertanilag ennyire távol álló kategóriák, mint a madarak, kisméltók és rovarok esetében is - egységes keretbe foglalják. Ezek mindenképp a sejt- és molekuláris genetika, a szaporodásbiológia, de ide sorolhatjuk a takarmányozás-élettant is (bár ez utóbbi a méhek esetében kissé erőltetettnek tűnhet), melyek a KÁTKI valamennyi kutatási egységének együttműködésében, közös kutatási programok formájában kerülhetnek kidolgozásra. Példaként említhetem a baromfi-nyúl-méh DNS vizsgálatokra, citogenetikai és szaporodásbiológiai közös kutatásokra egyelőre tervezett vagy pályázati formában jelentkező, intézeten belül alakuló team-munkát, az intézetben egységes szemléletként kialakuló génmegőrzést, illetve a baromfi és nyúl takarmányozási kérdések régóta egy keretben folytatott kutatásait.

Az alábbiakban az egyes szakterületekkel és a KÁTKI ezeken belüli szerepével részletesebben foglalkozom.

2.1. Baromfitenyésztés és takarmányozás

A baromfitenyésztés - különösen a húscsirke, a tojótyúk, továbbá a pulyka különböző tenyésztési fokozatú tenyészállományainak importja miatt - régóta iparszerű termelési rendszerek keretében, multinacionális cégek előírásai szerint, meghatározott, külföldi hibridek felhasználásával és külföldön kidolgozott tartástechnológiával folyik. E folyamat

lényegében változtathatatlan, így a KÁTKI, mint hazai kutatóintézet, e téren csupán bizonyos technológiai rész kérdések tisztázásával, fajtaazonosság-vizsgálattal, hazai takarmány-összetevők vizsgálatával és az egyes, fajtatiszta tenyésztést végző cégek által kezdeményezett, a piac által igényelt, részben kutatási feladatként jelentkező fejlesztésekben való közreműködéssel vehet vagy vehetne részt. A hazai fajtaelőállító-nemesítő cégekkel az intézet együttműködése a citogenetikai, szaporodásbiológiai, embriológiai, vércsoport és terveink szerint a jövőben a molekuláris genetikai vizsgálatok terén folyamatosnak tekinthető.

Meghatározó szerepe lehet a KÁTKI-nak a hazai víziszárnyas-nemesítésben. Elsősorban a lúdentenyésztés az, melynek hazai bázison világviszonylatban is vezető helyet kell elfoglalnia. A magyar lúdentenyésztési kutatások - adottságainknak megfelelően - világszínvonalúak. A hazai vonalenyésztési, fenntartási és szelekciós feladatok igénylik a KÁTKI szakembereinek genetikai, szaporodásbiológiai, tartástechnológiai fejlesztési együttműködését, így az eredeti tudományos eredmények gyakorlatba történő átültetésének feltételei adottak.

A fentiekben az együttműködési lehetőségeket vázoltam, ugyanakkor a KÁTKI a baromfitenyésztés területén egy hatalmas genetikai és szellemi potenciállal rendelkezik, mely meghatározó lehet az intézmény jövőjét tekintve. Mind nagyobb teret követel magának a kettőshasznosítású tyúkfajták, a parlagi pulykafajták, a gyöngytyúk és a víziszárnyasok tenyésztésére alapozott, különleges minőségű, szabadtartásos vagy tanyasi illetve az organikus baromfihús és tojás előállítására. E termékek részesedése az elmúlt öt évben az európai piacokon látványos növekedést mutat. A KÁTKI-ban jelenleg génbankként és fajtagyűjteményként fenntartott tyúk-, gyöngytyúk- és pulykafajtákra, a KÁTKI-ban tenyésztett elismert tyúkfajtákra, a KÁTKI tenyésztő szervezeti tevékenységére, partneri hálózatára és nem utolsósorban az itt végzett kutatásokra alapozva egy olyan tenyésztési centrum kialakítását tűztük ki célul, mely - a fajtákon túl a tartási és takarmányozási technológiát és az ellenőrzési rendszert is biztosítva - ezen piaci igényeket a jövőben kielégíti, valóban magyar, márkázott termékkel kibővítvé az ország jelentős baromfiexportját.

2.2. Nyúltenyésztés és takarmányozás

A nyúltenyésztés ma Magyarországon elsősorban a háztáji kistermelők nyúlhús-előállítását jelenti. A nyulat a vágóhidakkal rendelkező cégek megfelelő haszonnal felvásárolják és a vágott árut külföldi piacokon értékesítik (a hazai fogyasztás elhanyagolható, annak ellenére, hogy a nyúl az egyik legegészségesebb, minőségi húst adja). Ebben a helyzetben a tenyésztés, takarmányozás, a szaporítás és a termék minősége bizonytalan, megfelelően nem ellenőrizhető. Erre egyelőre komolyabb felvásárlói igény sincs, így a nyúltenyésztő szervezetek ki sem alakulhattak. Jelenleg Magyarországon számottevő fajtatiszta húsnyúl-tenyésztés csupán a Pannon Agrártudományi Egyetemen tenyésztő szervezeti formában (pannon fehér nyúl) és a KÁTKI-ban - egyelőre génmegőrzési formában (újzélandi fehér, kaliforniai, több ún. színes fajta) - folyik. Mindkét tenyésztő költségvetési szerv, ami a fajtatiszta nyúltenyésztés iránti igényt és az abból származó jövedelmet is jellemzi. Az exportáló cégek és a hazai tenyésztő szervezetek közti

megállapodások segíthetnek a helyzeten, de erre egyelőre piaci kényszer nincs. Jelenleg a fajtatizta nyúltenyésztés részben kutatási és oktatási célokat szolgál, a genetikailag egyöntetű egyedek laborállatként forgalmazhatók és modellkísérletekre használhatók.

A nyúltenyésztésben az európai tendencia a fajtatizta tenyésztés és a hibridnyúl-előállítás irányába halad, ami a hatvanas évek húscsirke tenyésztési rendszereinek kialakulásához hasonlítható. Erre nekünk is fel kell készülnünk, ugyanakkor a nyúltenyésztésben nem elhanyagolható szempont, hogy a nyúlfajták igen nehezen adaptálódnak a helyi viszonyokhoz, így a saját tenyésztés és fajtafenntartás, - ha egyelőre génmegőrzési szinten is - továbbá a hazai alapanyagokból készült, minőségi terméket biztosító nyúltápok kidolgozása és tesztelése mindenképpen indokolt.

2.3. Méhtenyésztés, méhegészségügy

A méhtenyésztés, mely biológiai, genetikai, tartási, és tenyésztésszervezési szempontból egyaránt különbözik valamennyi tenyésztett haszonállat-fajtól, az 1950-es évekig külön tenyésztő- és kutatóbázissal rendelkezett hazánkban. Jelenleg ezt a feladatot a KÁTKI látja el, melyre - a sokszor nem egységesnek tűnő - méhésztársadalomnak igen nagy szüksége van.

Magyarországon a krajnai fajta honos, jelenleg ez az egyetlen elismert és tenyészthető mézelő méhfajta az országban. Az Állattenyésztési törvény és a kapcsolódó rendelet értelmében a méhanya-nevelők (a tulajdonképpeni tenyésztők) fajtabélyeg- és teljesítményvizsgálatra kötelezettek. Ezt a feladatot - az OMMI megbízásából - a KÁTKI Méhészeti osztálya látja el, komoly szakmai részt vállalva egyúttal a Méhtenyésztők Egyesülete munkájában.

Fenti tevékenységre alapozva a jövőben kialakíthatók lesznek azok a méhanyanevelő telepek - ún. pároztató telepek -, ahol a forgalomba kerülő tenyészanyag ismert apától származnak. Tekintettel arra, hogy a méhek természetes úton a szabadban párosodnak, ezért az apa nem ismert, azonosítása nem megoldható, mindkét szülő ismeretének - és így a klasszikus tenyésztési eljárások bevezetésének - egyik feltétele a mesterséges termékenyítés hazai kutatása, a módszer adaptálása és alkalmazása a méhtenyésztésben is. Ezt a szaporítási eljárást a méhtenyésztésben ma egyedül a KÁTKI méhészkutatói végzik.

A mesterséges termékenyítés alkalmazásával a méhészeti kutatások olyan új területei nyílnak meg, melyek világviszonylatban is egyedülállóak lehetnek: a méh kromoszóma-vizsgálatok, a spermatológia, a fajtaazonosítást lehetővé tevő méh-DNS vizsgálatok. Ezek a kutatási területek - kibővülve egyéb szaporodásbiológiai, genetikai, tartási kutatási témával - a KÁTKI méhtenyésztési kutató-fejlesztő tevékenységét hosszú távon meghatározzák.

A Méhészeti osztály hagyományos, a méhészeknek nyújtott szolgáltatásait fenn kell tartanunk. Mind több, ismert apától és ellenőrzött családból származó méhanya kerül ki a KÁTKI-ból, melyek az országos méhállományt javítják. Az itt szervezett méhlegelő-megfigyelőhálózat több évtizede a vándor méhészek nélkülözhetetlen segítője. Méhészeti gyűjteményünkben kicsik és nagyok megismerkedhetnek a méhészetben használt régi és új eszközökkel és eljárásokkal.

Szót kell ejtenünk még a méhegészségügyi kutatásokról, melyek - tekintettel a méh sajátos használat voltára - alapkutatás szinten igen kevésbé ismert terület. A hazai, méhegészségüggyel kapcsolatos elméleti és különösen gyakorlati felsőfokú képzés minimális, így a méhegészségügyi oktatás és kutatás fejlesztése a KÁTKI-ban is szükséges. A méhegészségügyi kutatásokat az intézet kutatóinak e területen végzett eddigi munkáját és elméleti ismereteit figyelembe véve néhány év alatt nemzetközileg is jegyzett szintre emelhetjük.

* * *

A hazai agrárkutatás válsága minden érintett vezető és szakember számára évek óta nyilvánvaló. A KÁTKI - elsősorban annak köszönhetően, hogy az itt dolgozók áldozatot vállalva is tenni képesek az intézményükért - ilyen körülmények között is jelentős szakmai eredményeket mutatott fel, szervezte hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatait, megőrizte a kezelésében lévő állami vagyont és - ha szegényen is - megérte az intézmény megalakulásának 100. évfordulóját. Ez a szellemiség a kutatóintézet létét a jövőben is meghatározza, megőrizve egy intézményt és annak tevékenységét a magyar agrárkutatás új utakat kereső állattenyésztési ágazatai számára.

Kelt Gödöllőn, 1997. szeptember havában

SZEMELVÉNYEK A GÖDÖLLŐI KISÁLLATTENYÉSZTÉSI ÉS TAKARMÁNYOZÁSI KUTATÓINTÉZET TÖRTÉNETÉBŐL

(1897 - 1950)

Összeállította: Kállay György
intézeti mérnök

A XIX. század utolsó éveiben a gödöllői koronauradalom Ilka majori gazdasági kerületében hozták létre azt a két állami mintatelepet, melyekből a mai Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet (KÁTKI) kialakult. 1897-ben létesült a Magyar Királyi Baromfitenyésztő Telep és Munkásképző Iskola, 1899-ben pedig az Állami Méhészeti Gazdaság. Jelen történeti áttekintés intézményünk hazai baromfitenyésztésben betöltött szerepét tárgyalja az elmúlt száz év tükrében. (Az Állami Méhészeti Gazdaság részletes történetét szándékaink szerint a két év múlva esedékes 100 éves évfordulóra jelentetjük meg.)

1897 - 1903

A múlt század 80-as évtizedéig hazai baromfitenyésztésünk elsősorban a családok szükségletének kielégítésére termelt. A magyar baromfiállományok ekkor még komolyabb tenyésztés nélkül termelték a kitűnő ízű tojásokat és a húst, a hazai igényeknek megfelelően. A nyugati országok már ekkor jelentkeztek baromfitermékeinkért, de más minőséget követeltek (1). A magyar baromfi bár ízletes húsu, de apró testű volt, ezért szükségessé vált testsúlyának gyarapítása (2). Ez is célja volt tehát annak a hazai baromfi-köztenyésztési irányznak, rendszerbe foglalt fejlesztési tervnek, melyet 1896-ban a Földművelésügyi Minisztérium fogalmazott meg (3). A fejlesztési terv kidolgozása három személy nevéhez kapcsolódik. Történelmünk addigi legeredményesebb földművelésügyi minisztere, Darányi Ignác (1849-1927) első miniszterségének ideje alatt (1895-1903) a baromfitenyésztés fellendítése érdekében 6 év alatt közel 30 ezer db tenyészbaromfit és 80 ezer db tenyésztojást osztottak ki, 400-nál több baromfi- és tojásértékesítő szövetkezetet hoztak létre és létesült több mint 400 magán-baromfitenyésztő telep is (4).

Amikor Darányi Ignác 1895. november 2-án átvette a tárca irányítását, már kész programmal rendelkezett, melyben a Gödöllői koronauradalom mint tervezett baromfitenyésztési központ kiemelt helyet kapott (5). „A fővároshoz való közeli fekvése kiválóan alkalmassá teszi arra, hogy egyes kisebb gazdasági ágak mintatelepül szolgáljon és mindegyike munkásképző iskolával legyen összekötve” (6).

A millenniumi baromfikiállítás 1896. október 15-én Darányi Ignác földművelésügyi miniszter nyitotta meg. Beszédében „főleg a kisgazdák megélhetése, boldogulása” elősegítésére állami baromfitenyésztő telep és iskola felállítását ígérte a főváros közelében (7).

Darányi Ignác miniszteri megbízatásának lejártával „Magyarország földművelésügye 1897-1903” című könyvében számolt be 7 évi munkásságának eredményeiről. A baromfitenyésztési érdekek előmozdítása terén végzett tevékenységéről a következőket írja:

„A testsúly nagyobbítására legalkalmasabbnak bizonyultak a plimut és langsan kakasok, a pekíngi kacsa, az emdeni lúd, a francia és bronzpulyka. E fajták vérének azonban csak egyszeri keresztezésre lehet helyesen felhasználni, hogy a hazai baromfinak egyéb előnyös tulajdonságai, melyek azt a gazdasági tenyésztésre oly kiválóan alkalmassá teszik, kárba ne vesszenek.

Az időviszontagsággal szemben oly ellenálló, egészséges, edzett, a ragadozóktól magát megvédeni képes, gyorsan fejlődő, jól tojó és kotló és mind e mellett igénytelen baromfi ugyanis, mint aminő a magyar tyúk, páratlan kincs. A magyar baromfi értékét csökkentő ama hibán - a kis testsúlyon - tehát úgy kellett segíteni, hogy ez imént felsorolt nemes baromfi-fajták hímjeit az állam közösenként egyszerre nagyobb mennyiségben a gazdáknak cserébe adta ugyanannyi közönséges baromfiért. Ez a keresztezés sötétebb héjú és nagyobb tojásával a termék kelendőségét s az ivadék testsúlyát növelte. Az e célra szükséges, kellő számú és minőségű nemes baromfi előállítását végeztette a földművelésügyi miniszter a gazdasági tanintézetek és földművelésiskolák gazdaságaiban, valamint önállóan Gödöllőn, ez 1898. évben nagyobb méretű baromfitenyésztő-telepeket létesített, nemkülönben az állami birtokon alkalmazott gazdatisztek és cselédség baromfi állományát is a szőben forgó fajtabeli baromfival kicserélte és ily tenyészanyag vásárlását magánfelektől is közhírré tévén, ezek is hozzájárultak a hímnemű baromfiszükséget fedezéséhez.

A baromfitenyésztő-telep a gödöllői koronauradalom Alsó majorjában épült, az egyik tó melletti legelőn 18 kat. holdnyi területen. Mindegyik baromfi-fajtának megvan a maga elkerített területe; van itt azonkívül keltető-telep, a kezeléshez szükséges egyéb felszerelés. A gödöllői baromfitelepen a miniszter munkásképző iskolát állított, hogy a baromfi-val foglalkozó munkások gyakorlatilag kiképeztessenek és elsajátítsák azt az ügyességet, mely nemcsak a baromfi helyes és okos neveléséhez, hanem a piac részére való előkészítéséhez is szükséges. A munkásképző iskola növendékei számára a telephez lakása mellett van a hálóterem, ebédlő, iskola és taneszközök terme. A nemes hímbaromfiaknak csere útján való kiosztása az 1897-ik évben kezdődött, de számottevő mértékben csak a következő években növekedett” (2).

A hazai baromfi-köztenyésztés fejlesztését célzó terv készítője, előterjesztője, irányítója a minisztérium Állattenyésztési, Havasi és Tejgazdasági főosztálya volt. Vezetője Pirkner János (1854-1925) miniszteri tanácsos, országos állattenyésztési főfelügyelő. Előterjesztésében a gödöllői állami baromfitelep kiemelt feladatot kapott. Az alapítás rekonstruált körülményei a következők voltak:

- Az alapítás éve: 1897.
- Elnevezése: Magyar Királyi Baromfitenyésztő Telep és Munkásképző Iskola, Gödöllő.
- Alaptevékenysége: baromfitenyésztési kísérletek végzése olyan kultúrfajták kijelölése érdekében, melyek vérével való keresztezés az ország baromfiállományának minőségbeli javítását eredményezi a parlagi baromfi edzettségének, egyéb gazdasági viszonyaink között nélkülözhetetlen tulajdonságainak fenntartása mellett.
- Tenyészállat előállítás és forgalmazás, szaktanácsadás.

- A mesterséges keltetés elterjesztése érdekében keltetőgépek kipróbálása és szakvéleményezése.
- Baromfitartási épületek kipróbálása, szakvéleményezése.
- Baromfitenyésztési ismeretek oktatása, nő- és férfi-baromfitenyésztő munkások gyakorlati kiképzése. (8)

A köztenyésztés fejlesztése érdekében szükséges intézkedések a következők voltak:

- Tenyészanyag előállítás, beszerzés és eladás.
- Hímbaromfiak nagyszámú beszerzése, cserékiosztása.
- Baromfitenyésztési termékek szövetkezeti értékesítésének szervezése.
- Keltetőgép-ipar fejlesztése.
- Keltetőgépek kihelyezése, üzemeltetése, kedvezményes értékesítés a legeredményesebben keltető gazdáknak.
- Kiállítások rendezése, melyeken a tenyészanyag beszerzés is megoldható.
- Szakmai ismeretek terjesztése, előadások, tanfolyamok tartása.
- Szaklapok, szakkönyvek kiadása.

Ezen feladatok ellátására Pirkner János elengedhetetlennek tartotta egy, az állattenyésztési királyi felügyelőségekkel együttműködő, országos hatáskörű társadalmi szervezet létrehozását. Így alakult meg a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete 1902-ben. Elnöke gróf Teleki Józsefné, ügyvezető elnöke Pirkner János volt.

A baromfitenyésztés fejlesztésével kapcsolatos kormányintézkedések irányításának részese és végrehajtója, a gödöllői állami baromfitenyésztő telep és munkásképző iskola alapítója és első vezetője Hreblay Emil állattenyésztési m. kir. felügyelő volt (8).

Hreblay Emil 1868. április 19-én kismemesi családban született, Kassán. Az elemi és középiskola elvégzése után gazdászoklevelet szerzett. Előbb az Országos Magyar Gazdasági Egyesület istvántelki kertészeti majorjának vezetője lett, majd Eperjesen a Sárosmegyei Gazdasági Egyesület titkáráként működött (9). 1897-ben a Földművelésügyi Minisztériumba került, ahol Darányi Ignác miniszter a baromfitenyésztési ügyek vezetésével és a gödöllői baromfitenyésztő telep és munkásképző iskola szervezésével bízta meg (10).

Hreblay Emil mint állattenyésztési felügyelő 7 évig látta el ezeket a feladatokat. 1897-ben a koronauradalomtól bérelt 18 kh.-nyi területen, amely szántó vagy juhlegelő volt, először állattartó épületeket építtetett: 2,8x2,8 m alapterületű, 2,1 m magas tyúkólakat fából, kettős hőszigetelő fallal, kúptetővel és francia mintára félnyeregűtetővel (11), valamint lúdházakat és kacsáólakat (12). Ebben az évben kezdték építeni azt a 14,7x5,4 m alapterületű, 3,3 m belmagasságú, összetett kontyvetős épületet, amely skandináv stílusban, fa vázszerkezettel és téglafallal készült pulykatenyésztés céljára (13).

Ezeket az épületeket szakkönyveiben leírásokkal, rajzokkal, fotókkal mutatta be. Ebben az évben kezdődik annak a 230 m² alapterületű, egyszintes, összetett kontyvetős lakóháznak

az építése, amelyben egy vezető személy lakásán kívül - a kezdeti időszakban - a keltetőgépes keltetés történt (14).

Hreblay már 1894-ben tenyésztett tiszta vérben erdélyi kopasznyakú tyúkot. A mintatelepen alkalmá nyílik komolyabb tenyésztési kísérletekre. A magyar tyúk három színváltozatával folytat keresztezéseket. A telep első tenyészanyagából egy 1897-es baromfikiállításán plymouth, langshan, emdeni lúd, pekingi kacsza és bronz pulyka fajtájú baromfiak kelnek el (15), (16). Foglalkozik dunai fodros ludakkal, melyet emdeni gúnárral nemesít (17). A tenyésztés körülményeiről, a mérések eredményeiről pontos feljegyzéseket készít, távollétében pedig a telepkezelővel készített (18).

Közben átveszi a Köztelek című folyóirat „Baromfiak” elnevezéssel havonta megjelenő mellékletének szerkesztését, de a Magyar Gazdák lapjában is rendszeresen jelennek meg cikkei, tanulmányai (19).

1898. október 26-ára a minisztérium versenytárgyalást hirdet a mintatelep főépületének és melléképületének felépítésére nagyjából 18.000 és 5.000 korona összegeket engedélyezve, azzal a feltétellel, hogy az építkezés még abban az évben kezdődjön meg (20). A két épület 1899 végére felépül, a baromfitelep őszre kész. A főépület - a KÁTKI jelenlegi telepének főépülete és mértani központja - tanügyi épületként szolgált, benne étkezőt és hálótermet, az emeleten pedig telepvezetői lakást alakítottak ki. A melléképület - Hreblay Emil „Tyúktenyésztés” című könyvének a 21. oldalán található alaprajz és a 29. oldal fotója alapján - korszerű, tágas tyúkháznak épült, melyben külön tojó- és csibenevelő terem (16), és nagy valószínűséggel egy részében lóistálló kapott helyet.

A telep építése során a Gödöllőn tartózkodó I. Ferencz József többször jelentést kért a telepen folyó munkákról és elnevezte azt „baromfiménesnek”. Valahányszor Gödöllőn tartózkodott, a baromfiménes felé kocsizva ellenőrizte az ott folyó munkát.

Darányi miniszter 1898-ban elrendelte a falusi tojásértékesítő szövetkezetek és tojásgyűjtő-állomások felállítását. Hreblay szervezésében 2-3 év alatt 50 szövetkezet alakult, melyek a későbbi ilyen jellegű szerveződések mintájául szolgáltak (23).

Hreblay Emil 1899-1900-ban évente 200 napot úton tölt, ellátja a baromfitenyésztési előadói hivatalt, létesíti és vezeti az állami baromfitelepet, és közben megír és kiad 6 szakkönyvet (23).

- „A gazdasági baromfitenyésztésre vonatkozó általános tudnivalók” című könyvének II. kiadásában a „hazai baromfiak nemesítésére ajánlott fajtákat” ismerteti.
- „Baromfihizlalás” című könyvében pulyka-, lúd-, kacsza-, galamb-, tyúkhizlalásról és értékesítésről ír.
- „Pulykatenyésztés” című könyvében a pulykatenyésztés jövedelmezőségét tárgyalja.
- „A baromfitermékek értékesítése” című könyvében útmutatást ad a termékek a termékek piaci előkészítésével kapcsolatosan.

- „Tyúktenyésztés” című könyvének II. átdolgozott és bővített kiadásában ismerteti az új orpington tyúkfajtát, az amerikai keltetőgépeket és az amerikai kappanozási módot.
- A „Lúd- és kacsatenyésztés” című könyvében arról is ír, hogy „miért ajánlatnak az emdeni gúnarak és a pekingi gácsérok a hazai víziszárnyasok keresztezésére” (24).

A baromfitenyésztési kísérletek és az oktatás során születnek ezek a tananyagot tartalmazó szakkönyvek, melyekben a szerző azokat az ismereteket is felhasználja, amit az ország legjelesebb tenyésztőitől utazásai során tanul (25).

1899-ben a párizsi világkiállítás magyar baromfikiállításának szervezésében vesz részt, és megrendezi a szegedi I. országos mezőgazdasági kiállítás baromfi-kiállítási részét. Ő vezeti be a zárt ketreces bemutatás helyett szabadban felállított udvarrendszerű kiállítást, amivel nagy sikert arat (26).

Hreblay a gödöllői baromfitenyésztő telepről a Kísérletügyi Közlemények 1899. évi II. kötetében megjelent „Baromfi-keresztezési kísérletek” című tanulmányában részletesen beszámol a magyar tyúk egyes külföldi eredetű fajtákkal történt keresztezésének eredményeiről, a keresztezések gazdasági hasznáról. A magyar és az erdélyi kopasznyakú tyúkfajta tojóit kendermagos plymouth, fekete langshan és világos brahma kakasokkal keresztezte. E különnyomatban is megjelent tanulmánya élénk érdeklődést keltett szakkörökben azzal, hogy a hazai fajtát tekintette a kettős haszonra (hús- és tojástermelésre) történő tyúknemesítés alapjának (9).

A felsorolt fajtákról, a gödöllői mintatelep épületeiről, berendezéséről, a baromfitenyésztés eszközeiről 1899-ben készíttetett fényképfelvételeket. Így a „Tyúktenyésztés” című könyve 94. oldalán látható az petróleummal üzemeltetett keltetőgép, amelyet 1899 körül hozatott Amerikából kipróbálásra (27). Abban az időben a baromfitenyésztésben használt keltetőgépek petróleum vagy légszesz üzeműek voltak, de már 1904-ben használták a villamosságot keltetőgépek jelzőberendezéseihez (28). Hreblay tenyésztőjás vizsgáló lámpája petróleummal működött (29).

1901-ben három vidéki és egy budapesti baromfikiállítást szerveztek az országban. A vidéki kiállításokat Hreblay rendezte, Temesváron, Kecskeméten és Makón. A pesti kiállítás a sport-, a vidékiek a gazdasági baromfitenyésztést igyekeztek előtérbe állítani. Ebben az évben létesítették a budapesti tojásértékesítő központot, amely építómunkában Hreblay Emil is tevékenyen közreműködött.

1902-ben részt vesz a Baromfitenyésztők Országos Egyesületének (BOE) megalakításában, ahol 1906-ig igazgató-választmányi tag. (30)

1902-ben tartják Pozsonyban a II. országos mezőgazdasági és ipari kiállítást és a baromfitenyésztők kongresszusát. Itt elfogadják a gödöllői telepen végzett kísérletek nyomán kialakult azon indítványt, mely szerint a tenyésztési tervben keresztezéshez felhasználható fajták víziszárnyasoknál az emdeni lúd és a pekingi kacsá, tyúkféléknél az orpington, langshan és plymouth, pulykánál a bronz (31).

1902-ben Darányi tervbe veszi, hogy a baromfitenyésztő telepen két nagyobb épületet emeljenek egyéves gazdasszonyképző iskola céljára, de a terv a kormányválság miatt meghiúsul (32).

1903-ban a telep szibériai ezüst színű nyúl tenyésztésével is foglalkozik. Ebben ez évben csak férfiak képzése folyik (33). Ez év áprilisában Hreblayné, Dedinszky Adél - aki akkor 22 éves - megindítja a „Baromfitenyésztés” című hetente megjelenő magánzaklapot, melyben férje a vezércikkek szerzője. A lap szerkesztősége, kiadóhivatala és Hreblayék lakása egy helyen, Budapesten, a Csömöri úton található (34).

A hazai baromfitenyésztés alapanyagának javítása, nemesítése érdekében a hím állatoknak tenyésztelpekről származó állatokkal való kicserélését először 1903-1904 telére szervezi a BOE. (35)

A mesterséges keltetést és nevelést először az 1903-as aradi baromfikiállításán mutatják be. Ebben az évben jelentős baromfikiállítást tartanak Kolozsvárott és Nagybecskerekén is. A kiállítások szervezésében a BOE részéről Hreblay Emil igazgató-választmányi tag vesz részt (36).

Darányit a miniszterségben követő Tallián Béla döntése alapján, 1904. januárjában a földművelésügyi miniszter a baromfiköztenyésztési ügyek eddigi előadóját és a gödöllői M. Kir. Baromfitenyésztő Telep és Szakmunkásképző Iskola vezetőjét Hreblay Emil állattenyésztési felügyelőt ezen külön megbízatásai alól felmenti, és helyette Pókay Dezső állattenyésztési felügyelőt bízta meg. Pókayt Nagyváradról Budapestre helyezik, és szolgálattételre a Földművelésügyi Minisztérium Állattenyésztési osztályára osztják be (37).

Az 1904 őszen Miskolcon megrendezett országos jellegű baromfikiállítás igazgatója Hreblay Emil m. kir. állattenyésztési felügyelő. A kiállítást tenyészállat vásárral kötik össze, ahol a hazai és külföldi tenyésztők és a földművelésügyi kormány nevében az állattenyésztési felügyelők tenyészbaromfiakat vásárolhatnak. A kiállításon több mint négyezer darab tenyészbaromfit mutatnak be (38).

A következő években Hreblay aktívan dolgozik a BOE-ben és részt vállal a nemzetközi baromfikiállítások szervezésében (38).

1907-ben már gazdasági m. kir. felügyelő, a kolozsvári m. kir. gazdasági felügyelőség vezetője. (39) Ebben az évben írja „Az ezüst szőrmenyűl tenyésztése és értékesítése” című szakkönyvét, miközben főszerkesztője mind a „Baromfitenyésztés”, mind a „Házinyúltenyésztés” című szaklapoknak (39).

1917-ben Eperjesen készül el „Házinyúltenyésztési útmutató”, 1919-ben pedig Budapesten írja „A kecsketenyésztés és annak haszna” című könyvét.

Hreblay Emil 1920-ban Eperjesre költözött, ott hunyt el 1930-ban (9).

1904 - 1911

Pókay Dezső állattenyésztési felügyelő 1904-től valószínűleg 1907-ig látta el a Földművelésügyi Minisztérium Állattenyésztési osztályán a baromfitenyésztés irányításával

kapcsolatos feladatokat. Mivel a tenyésztők száma egyre szaporodott és rohamosan emelkedett a kivétel, a baromfi-köztenyésztési ügyek - tojásgyűjtő szövetkezetek, tenyészállat csereakciók, tojás termelési versenyek szervezése, tenyésztési tanácsadások cseppvérkeresztezésre, baromfikiállítások - ellátása mellett a gödöllői mintatelep vezetését nem tudta vállalni, így ezt a feladatot Kövy József gazdasági segédfelügyelő, telepkezelő látta el (40).

Kövy József telepkezelő korábban Hreblay felügyelő helyettese, közvetlen munkatársa volt. Fontosabb külföldi látogatók, nagyobb csoportok fogadását közösen végezték, a tenyésztői feladatokat Hreblay távollétében Kövy önállóan intézte. Így Pókay kinevezése után is méltó módon képviselte a gödöllői állami mintatelepet (41).

Állattenyésztési, oktatási, társadalmi tevékenységéről publikációi számolnak be. Az 1904 és 1911 közti években végzett munkássága az alábbiak szerint összegezhető:

- Foglalkozott a baromfi tollrágásával, a kannibalizmus elhárításával (42).
- Az orpington tenyésztési láz idején foglalkozott a fajta hibáival (43).
- Mint az állami baromfitelep vezetője a tenyésztojás keresleten keresztül felmérte a fajtaválasztási irányokat (44).
- Etetési kísérleteket végzett, értékelt a forgalmazott takarmányokat (45).

1905-től a földművelésügyi kormány és a BOE a mesterséges keltetés elterjesztése érdekében keltetőgép-akcióba kezdett. A gödöllői állami baromfitelepre hárult az a feladat, hogy a gépeket tesztelje és szakvéleményt adjon róluk. Kövy és munkatársai 1905-1907 között 2 amerikai és 4 magyar gyártmányú gépet próbáltak ki, 68 kísérleti keltetést végeztek. A legrosszabb kelési eredményük 50% volt, míg a legjobb, kacsatojásnál 86%. Az eredményeket Kövy szaklapokban és előadásokon ismertette. A keltetőgépek bemutatására Kövy tanfolyamokat is szervezett, melynek fontosságát mutatja, hogy az országban 1908-ban még előfordultak 20-25%-os keltetési eredmények. A téli műanyás csibeneveléssel is foglalkoztak Gödöllőn, terjesztették a saját szerkesztésű műanyagát (46).

Kövy József további szakmai tevékenysége vázlatosan az alábbi:

- 1908. márciusában jelent meg „Az okszerű baromfitenyésztés” című szakkönyve (47), melyben a baromfiak bonc- és élettanával is foglalkozott (48).
- 1909-ben jelent meg a Baromfitenyésztők Országos Egyesületének kiadásában a „Mesterséges csibenevelés” című könyve (49).
- 1908-ban az aszódi leánynevelő intézetet a miniszter egy-egy törzs orpington tyúkkal, pekingi kacsával és a tenyésztéshez szükséges eszközökkel ajándékozta meg a gödöllői telep állományából. A következő évben Kövy József gazdasági segédfelügyelő 5 előadást tartott az intézetben „állattenyésztés” tárgyából, a gyakorlati tudnivalókat pedig a mintatelepen mutatta be (50).
- Foglalkozott a takarmányozás tojástermelést befolyásoló hatásával (51).
- Közreműködött a magyar parlagi tyúk szabványának elkészítésében (52).
- Írt baromfi-tartástechnológiai és állategészségügyi kérdésekről (53).

- Kövy tenyésztői munkájának nagy elismerését jelentette, hogy az 1910 februárjában Berlinben tartott baromfikiállításon a következő osztályokban díjazták elismeréssel vagy dicsérő elismeréssel a gödöllői baromfitelepet: fehér orpington tyúk, sárga orpington tyúk, nemesített magyar tyúkok (kakas és tojó), emdeni ludak (tojó), bronzpulykák (tojó), fehér pulykák (tojó) (54).
- Kövy, mint az állami baromfitelep vezetője és a BOE tagja, közreműködött a nemes fajtájú tenyészanyag cserekiosztásában és a tenyészbaromfi-bevásárlásokban, mely csupán 1910-ben 3000 darab tenyészbaromfi vásárlást jelentett (55).

Kövy József munkatársai közül Andrássovich Géza, mint a baromfitenyésztő telep számadója foglalkozott behatóan a házinyúltenyésztés gyakorlatával. „Házinyúltenyésztés és értékesítés” című könyve 1904-ben jelent meg (56).

Ebben az időben Gödöllőn több neves baromfitenyésztő működött. Közülük is kiemelt érdemel a gödöllői koronauradalom jószágigazgatójának felesége, Nick Edéné, akinek abban az időben híres orpington-tenyészete volt (57).

1911 júniusában a földművelésügyi miniszter „a szolgálat érdekében áthelyezte Gödöllőről Kövy József gazdasági segédfelügyelőt a pozsonyi gazdasági felügyelőséghez, és a gödöllői baromfitenyésztő munkásnőket képző iskola ügyvitelével Lendvay Béla gazdasági segédfelügyelőt bízta meg” (58).

Kövy továbbra is baromfitenyésztéssel foglalkozott, több szakkönyvet írt, szaklapokban gyakran publikált. 1915-ben lépett elő gazdasági felügyelővé (59).

A M. Kir. Baromfitenyésztő Munkásnőket Képző Iskola működését 1905. január 15-i tanévnyitással, a Darányit követő Tallián Béla földművelésügyi miniszter rendelte el azzal, hogy a szakiskola a jövőben kizárólag nőket képezzen. Az iskola a miniszter felügyelete alatt állt. Az elméleti és gyakorlati oktatás teendőit a telepkezelő látta el, az első 7 évben Kövy segédfelügyelő. Az iskolába 16-30 éves, egészséges, magyar nyelvet beszélő, olvasni, írni tudó nőket vettek fel. A növendékek ellátását az államkincstár fedezte, ezen kívül a tanulók munkadíjat ill. ruhapénzt kaptak, 1910-ben például 15, 1921-ben havi 60 koronát. A növendékek kötelessége volt a baromfitelep minden tenyésztési feladatának végzése, a terület, épületek, ólak és egyéb helyiségek tisztántartása, házi és konyhai teendők végzése a gazdasszony utasítása szerint.

Az egy éves tanfolyammal 1905-ben az iskola olyan baromfitenyésztési ismeretekkel rendelkező munkásnők képzésére vállalkozott, akik az iskola elvégzése után nagyobb baromfitenyésztő telepeken alkalmazhatók. 1921-ben már a gyakorlatban oktatták a sertés-, szarvasmarha-, nyúl- és méhtenyésztést, a tejkezelést, a zöldség- és gyümölcsstermelést. Első ízben mindössze 9 államköltséges lányt vettek fel, mivel a Darányi által tervezett internátus építése elmaradt. 1912-ben az iskola 12 tanulónak adott helyt (60).

Fentiekén túl, az iskola más jellegű tanfolyamokat is tartott. Így például 1910-ben hathetes tanfolyamot rendeztek falusi tanítónők részére. A tantervet Kövy József gazdasági segédfelügyelő állította össze, aki munkája mellett vállalta a képzést. A tanfolyamon

résztevő 12 hölgy mindegyike eredményesen levizsgázott a következő témakörökből: a baromfibetegségek elleni küzdelem, takarmányozási, tenyésztési, hizlalási, fajtatani kérdések (61).

1911 - 1914

Ebben az időszakban - Lendvay Béla gazdasági segédfelügyelő ügyvezetését követően - a minisztérium Beiwinkler Vilmos MÁV főfelügyelőre bízta a gödöllői baromfitenyésztő munkásnőket képző iskola irányítását. Beiwinklernek Hatvanban baromfitenyésztő telepe volt, és „Baromfitenyésztés” címmel egy szakkönyvet adott ki. Négy egyforma, 7,7x3,7 méter alapterületű, téglafalú, padlásteres, nyeregretetős, cserépkályha-fűtésű baromfiépületet építtetett a gödöllői baromfitelepen, valószínűleg MÁV títusterv alapján. (Ezekből - kisebb átalakítások után - ma kettő áll, melyeket Beiwinkler ólaknak nevezünk.)

Beiwinkler Vilmos 1914-ben váratlanul hunyt el (62).

1914 - 1919

„A gödöllői telep a háború alatt úgyszólván teljesen kipusztult” és „az első világháborút követő megszállás idején tönkrement” (63).

1919 - 1921

Kluge Ferenc m. kir. gazd. főfelügyelő a legsúlyosabb viszonyok között vette át a gödöllői baromfitenyésztő munkásnőket képző iskolát és a hozzá kapcsolódó baromfitelepet. A Földművelésügyi Minisztérium a gödöllői koronauradalomtól területeket kapott, így a baromfitelep 18 kh-nyi területét mintegy 140 holdra bővítették. A lényegesen nagyobb telep helyreállítási munkáinak szakszerű kivitelezése után Kluge főfelügyelő meghalt. Az elhunyt a BOE igazgató-választmányi tagja volt (64).

1922 - 1936

1922-ben Benkő Pál m. kir. gazd. főtanácsost nevezték ki az intézmény vezetőjévé (14). Benkő szintén tagja volt a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete (BOE) igazgató-választmányának (65). Az intézmény hivatalos nevét 1928-ban Magyar Királyi Baromfitenyésztő Szakiskolára változtatták (66).

A szakiskola az 1920-as években a következő állatfajok és fajták tenyésztésével, nemesítésével, értékesítésével foglalkozik: rhode island, fehér leghorn, pekingi kacsa, nemesített magyar lúd, bronz és fehér pulyka, továbbá fehér belga, bécsi fehér, chinchilla, ezüst és havanna házinyúl fajták (67).

1924. november 1-én az iskola telepén megkezdődött az első országos tojástermelési verseny, amely 1925. október 31-én fejeződött be. A versenyben a négy tojóból álló nemesített kendermagos magyar tyúksalád átlagos termelése 82 darab volt. (Összehasonlításképpen, Ausztrália tojóversenyein a leghorn 1911-ben 184 db, 1912-ben 180,7 db évi átlaggal győzött) (68).

A gödöllői járás az 1920-as években fejlett a baromfitenyésztéssel rendelkezik. 1926 nyarán Gödöllőn, a polgári iskola termeiben tartanak baromfikiállítást. A rendezésben Benkő Pál m. kir. gazd. főfelügyelő szerez érdemeket (69).

Az iskola telepén az 1930-as évek elején néhány éven keresztül foglalkoznak kanadai ezüstróka- és nyérctenyésztéssel is. Benkő főtanácsos „Vadászat” című gyakorlati szakkönyve 1935-ben jelenik meg (70).

1927 novemberében, az akkor még baromfitenyésztő munkásnőket képző iskolába helyezték Bellosics Bálint m. kir. gazd. segédfelügyelőt, aki a magyaróvári gazdasági akadémiát kitüntetéssel végezte, majd 7 évig uradalmi szolgálatot teljesített (71). „A baromfitenyésztés gyakorlati útmutatásai” című, 1934-ben megjelent könyvének bemutatása kapcsán így ír róla Winkler János, a „Baromfitenyésztők Lapjának” felelős szerkesztője, a BOE akkori titkára:

„Szerző immár nyolcadik éve vesz részt a gödöllői M. Kir. Baromfitenyésztő Szakiskola vezetésében. Igen érdemes munkát végzett az iskolához tartozó telep átszervezése, vagyis jobban mondva modernizálása körül. A világháború óta a baromfitenyésztési szakismeretek annyira kibővültek, maga a termelés annyira fejlődött, hogy át kellett gyúrni mindent, ami közvetlen a háború után még célszerűnek és jónak látszott. A külföldi baromfitenyésztés, s főleg baromfitelepberendezések tanulmányozása céljából ismételten bejárta a nyugat-európai országokat, s hazatérve minden igyekeztével azon volt, hogy a látottakat és tapasztaltakat a magyar viszonyokhoz átalakítva megvalósítsa, ami úgy a baromfitenyésztő társadalom, mind főnökei teljes meglegedésére sikerült is neki.” (72)

Bellosics Bálint 1927-től kezdi átformálni az iskola tananyagát. 1930-ban már a budapesti nemzetközi baromfikiállításon tart előadást a mesterséges keltetésről. 1933-ban nevét Báldyra magyarosítja, majd ugyanebben az évben előadást tart a rádióban a magyar tyúkfélék nemesítéséről, és előléptetik m. kir. gazdasági felügyelővé (73). Neki tulajdonítható a szakiskola nyitottá válása: „A szakiskola vezetősége írásban és szóbelileg díjtalan szaktanácsokat ad. Tanfolyamai ugyancsak díjtalanok. Előzetes kérelmezés alapján bárki tölthet hosszabb-rövidebb időt gyakorlatszerzés végett a szakiskola gazdaságában.” (74)

1933-ban Benkő főtanácsos ajánlja az olvasóknak „A baromfitenyésztés gyakorlati útmutatásai. Galamb- és házinyúltenyésztés” című Báldy könyvet. 1935-ben írja meg a Földművelésügyi Minisztérium díjtalan kiadványát „Baromfitenyésztési útmutató” címmel. 1935. november 7-től december 19-ig előadássorozatot tart a rádióban, melynek anyagát könyv alakban is kiadják. 1935-ben publikálja tapasztalatait, melyeket Gödöllőn, a 15-féle különböző típusú keltetőgép üzemeltetése során szerez (75).

A Magyarországon forgalmazott keltetőgépek műszaki fejlettsége abban az időszakban a következőképpen változik:

- 1912-ben olyan óraszerkezettel, termoelektromos árammal automatizált, fehérszén (petróleum) üzemű keltetőgépet lehet kapni, amely 150 tojás befogadására alkalmas.

- 1921-ben már elektromos fűtésű készülékek kaphatók.
- Gergely Béla kisberényi tanító lámpa nélküli, melegvízfűtéses keltetőgépet szabadalmaztat 1928-ban, amely nevelőgépként is használható.
- A gödöllői baromfitenyésztő munkásnőket képző iskola telepén 1927-ben a tojásforgatás hatását vizsgálják a keltetés ideje alatt.
- Szeged mellett „Gödöllő” típusú, petróleum fűtésű vízmelegítéses keltetőgépet készítenek 1920 óta, amely automatikusan forgat és párasít.
- 1931-ben a gödöllői Baromfitenyésztő Szakiskola olyan szakvéleményt ad ki egy 500 tojásos, petróleum fűtésű keltetőgépről, mely szerint a keltetési eredmény 93%.
- 1930-31-ben a Gergely-féle keltetőgépek 50-800, a Szabó Károly féle gépek 600-32.000, a Kühne keltetőgépek 50-5.000 tojás befogadására képesek.
- 1934-ben a gödöllői szakiskola gyakorlatvezetője, Gruber Kálmán a keltetési tudnivalókról ír kisebb ismeretterjesztő cikket.
- 1935-ben bérkeltető központ nyílik Budapesten 20.000 tojásos motoros gépekkel (77).
- 1936-ban a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alatt keltetőközpontokat állítottak fel Békéscsabán, Hódmezővásárhelyen és Kecskeméten. A kecskeméti állomáson az 1.000-es nagyságú első keltetés kelési eredménye 84 % volt (78).

A baromfitenyésztő szakiskolában folyó oktatás célja és színvonala a következők szerint változik:

- Az 1926/27-es tanévre írni, olvasni tudó 16 év feletti nőket vesznek fel egy évre. Az iskola célja, hogy nagyobb baromfitenyésztő telepek részére szakképzett munkásnőket neveljen.
- Az 1928/29-es egyéves tanfolyamra 18 éven felüli, középiskolát végzett gyakornokokat vesz fel a M. Kir. Baromfitenyésztő Szakiskola. Közülük öt fővel akarja erősíteni az iskola alkalmazotti gárdáját.
- A következő években olyan 18 éven felüli, legalább 4 középszályt végzett, ép, erős, egészséges férfiak jelentkezését várja az iskola, akik az egyéves tanfolyam eredményes elvégzése után baromfitenyésztő telepek vezetésére, kezelésére vállalkozhatnak.
- Az 1930-as években az iskola különböző tanfolyamokat szervez: 10 naposat, 3 hónaposat, és 6 hónaposat. Ez utóbbit „szakiskolát kitűnően végzett gazdalfjak részére” (79).
- 1933-ban a szakiskolában tartják azt a három napos tanári értekezletet, melyen az ország intézményei képviselőiben 22 szaktanár illetve szaktanárnő vesz részt. Az összejövétel célja a korszerű baromfitenyésztés tudnivalóinak megvitatása, az oktatás egyöntetűvé tétele érdekében (80).

Egy tíz napos tanfolyam körülményeiről a következőket írta 1933-ban Puky Andor gazdasági egyesületi titkár:

„A gödöllői állami baromfitenyésztési szakiskola 10 napos tanfolyamának ismertetése: A fenti szakiskola július hó 17-től 27-ig tanfolyamot rendezett, amelyre az Abaúj-Tornavármegyei Gazdasági Egyesület, melynek titkára vagyok, kiküldött, s ezt az alábbiakban ismertetem: A

baromfitelepet Benkő Pál gazd. főtanácsos vezeti. Hús holdon terül el a telep, s azon főleg fehér leghorn és vörös izlandi tyúkot, továbbá pekíngi kacsat tenyésztene a legjobb eredménnyel. Sikerteljesen elérniük, hogy a telep teljesen immunis a fehér hasmenéssel és a gümőkóros betegségekkel szemben. A tanfolyam előadói: Benkő Pál igazgató, Báldy Bálint gazdasági felügyelő, Bóthy és Gruber gyakorlatvezetők voltak, akik részletesen ismertették a baromfitenyésztés legújabb módjait. Hangsúlyozták, hogy a jelenlegi súlyos gazdasági viszonyok között főleg a gazdálkodással egybekötött baromfitenyésztés a jövedelmező, ha a baromfiakat okszerűen tartjuk és idejében védekezünk a betegségek ellen. Az állatorvosi tudomány mai állása szerint az összes baromfibetegségek ellen sikeresen védekezhetünk, s az ojtóanyagok ára is elég túrhető, az ojtás tehát rentábilis. A baromfibetegségek ellen sikeres védekezés lehetőségét mutatja maga a gödöllői telep is, amelyen a Rákospatak folyik keresztül, ezáltal a fertőzésnek ki lévén téve, fellép minden évben fertőző betegség, azonban kellő és idejében alkalmazott szigorú óvintézkedések a fertőzést csirájában elfojtják. A tanfolyam tartamára két keltetőgépet is üzembe helyeztek, s a hallgatók szemlélhették a gépkeltetés gyakorlati keresztülvitelét. A tanfolyamon 7 nő és 8 férfi vett részt, az ország különböző részéből. Ezek között voltak tanítók, tanítónők, hivatalnokok, földbirtokosok, egy baromfifarmer, sajnos az okleveles gazdákat magam képviseltem. Az elhelyezés minden tekintetben kifogástalan volt, a hálósobák fürdőszobával felszerelve, az étkezés is teljesen megfelelő. A 10 nap összes költsége 30 pengő. Mivel a telepen halgazdaság is van, a halastavakon a sportolásra is meg volt a lehetőség, úgy a strandolásra, mint a csónakázásra. Ha külföldön tartanak ilyen tanfolyamot, arra mindég sok a jelentkező. Sajnos, nálunk a baromfitenyésztés iránt még nagyon csekély az érdeklődés. Mindenki, aki a baromfitenyésztéssel foglalkozik, nagyon helyesen tenné, ha részt venne ilyen tanfolyamon, amely minimális anyagi megterhelést jelent: Az előadás naponta 8-tól 11-ig és 4-től 7-ig tartott. Igaz, hogy 10 nap nem sok idő, ezalatt teljes részletességgel előadni a baromfitenyésztést nem lehet, de az előadók a legnagyobb buzgalommal fáradoztak azon, hogy mennél részletesebben ismertessék ez anyagot és az előírt órák számát sokszor meghosszabbították. Értesülésem szerint, ha 12-14 jelentkező akadna, újra rendezne az igazgatóság ilyen tanfolyamot. Jelen ismertetéssel célozom az, hogy felkeltsem a baromfitenyésztés iránt az érdeklődést, mert ezen üzemeknek mai hibetetlen olcsó terményárak mellett fel kell lendülnie. Puky Andor gazdasági egyesületi titkár.” (81)

A cikkben említett halgazdaság építéséről, az intézet 75 éves évfordulójára készített kiadványban a következőket írta Lacza Béla és Suschka Alfréd:

„Benkő Pál hozta létre az 50 kb: területű tógazdaságot, amire a Rákospatak völgye kiválóan alkalmas volt. A tógazdaságot az un. kiscsónakcsónakból építették meg, és azt két év alatt a halastavak termeléséből fizették vissza. Ez a tógazdaság már pikkelhelyes és tükörpontyokat tartott, és mind az ivadékevelés, mind az áruhaltermelés terén kimagasló eredményeket ért el.” (14)

Egy másik tanfolyamon, 1934-ben, Gajáry László, a székesfehérvári m. kir. téli gazdasági iskola igazgatója vett részt, aki azt írta le, amit a tanfolyamon tanultak:

„Mezőgazdasági termékeink utolsó öt évének kiviteli eredményeit vizsgálva, azt látjuk, hogy baromfitermékeink évi átlagban még mindig sok millió pengőt kitevő összeggel szerepelnek ezek között (a mezőgazdasági termékekből csak a kivitt búza és liszt értéke több ennél), miután pedig az ország baromfiállományának főtömege az úgynevezett „kistenyészetek”-ben van, ezért a földművelésügyi kormányzat indokoltnak látta, hogy a kiscsónakok oktatását ellátó gazdasági

szakiskolák igazgatói az újabb baromfitenyésztési irányelvek és gyakorlati fogások elsajátítása végett Gödöllőn - a baromfiak hazájában - kiképeztessenek.

Az elsajátított ismereteket természetesen közöljük tanulóinkkal és gyakorlati oktatásainak során azok hozzátartozóival, de úgy érzem, hogy e lap olvasóit is érdekli, hogy a - folyó évben megtartott - 10 napos tanfolyam alatt mit láttunk és hallottunk Gödöllőn. Nem rendszeresen akarok a baromfitenyésztésről írni, hanem képeket festeni és irányelveket közreadni a baromfitenyésztési szakiskolából.

Az iskola - amelyet 45 éve (helyesen: 37 éve - a szerk.) alapított nagy Darányi Ignác földművelésügyi miniszterünk - nemzetközi szaktekintélyek véleménye szerint világszinten is első. A 20 kat. holdas telepnek saját víz- és világítási művei vannak és hozzátartozik egy 20 kat. holdas jól jövedelmező halastó is; pár év múlva jelentős bevételt fog adni továbbá a baromfudvarokra kiültetett 2500 egyes fajú gyümölcsfa is.

Az értékes előadások és gyakorlatok során a következők ragadták meg figyelmemet: Csonka-Magyarországon van tyúkféle 30, lúd 4, kacsa 2,5 és pulyka 1 millió darab. Angliába az idén mi vittük ki (súlyra) a legtöbb baromfihúst. A belső fogyasztás kevés, mert az értelmiség nem fogyaszt elég baromfit!

Érdekes adat, hogy 1 tyúk életében 2000-2500 (sic!) tojást rakhat le. Ha hozzadjuk a keltető tojást, úgy az a szállítás után és a keltetés előtt 12-24 óráig pihenjen. Tenyésztojás eladásánál 80%-ának kell termékenynek lenni. A keltetőtojás 14 napnál ne legyen idősebb. A szakiskolánál nemcsak a keltető, hanem az étkezési tojást is naponta forgatják.

A fajtakérdésre vonatkozólag az a vélemény, hogy alapállománynak maradjanak meg a hazai parlagi fajták s ezeket javítsuk. A magyar fajta ugyanis korábban tojtatva, korábban is kotlana! Amerikában a javításra kitűnő tenyészállatokat használnak s 100 dollárt is adnak 1 kakasért! Ez értékes kakasokból - kézről való párosztatással - 50 tyúkra is elég 1 (az első párosztatást követő második naptól a 15-ik napig termékeny u. i. a tojás).

Tanyákon sötétszínű baromfit tartunk, mert főleg erdős vidéken a fehérekből a ragadozók sokat ehvisznek. Másik előnye a sötét baromfinak, hogy tojásai barnaszínűek (amit a külföld jobban fizet). A barna héjú tojást azért is kedvelik jobban, mert ennek a sárgája is sötétebb. érdekes piaci kíváncsi, hogy kendermagos- és fehér magyarnál szeretik a sárga lábat, ami biztalanul jobb kondíciót is mutat.

A leghorn kimondottan farmtyúk, nagy tömegben csak ezt tenyészük. Gödöllőn láttunk fogolyszínű leghornokat is.

A ludak között a fehértollú, nemesített magyar kiváló s mivel mája elsőrendű, ezért ezt tenyészük. Libáinkat jobb tojókká (20 - 25 darab) tenyészük ki. A pulykák közül az angolok a sötétet szeretik (az angol fogyasztó csemegéje u. i. a fekete ír pulyka), érdekes, hogy ennek a húsa fehérebb. A kivitelre kerülő pulykák darabonként tisztítottan, legalább átlagosan 5 kg-osak legyenek. A nevelés pulyka-kotlóval történik. A tojást szedessük össze s ne hagyjuk 3-4 napig a pulyka fészékében. Kacsákból a nagyobbtestű, fehér magyar kacsákat kereszteszük a legjobb hús- és

szárkacsával, a fehér pekingivel. A khaki campbell kacsa jó tojó, eredményes párosodásához nincs szükség vízre. Végül a gyöngytyúk tenyésztése is igen kifejlesztődik, mert jó áron ötször annyit is kivihetnének belőlük, mint jelenleg. Kivitele főleg Angliába irányul.

A baromfiak takarmányozásánál ne feledjük el, hogy egy 2 kg-os tyúk 8-10 kg tojást is tojik s a 40 gr-os „napos csibék” súlyukat 8 hét alatt megtízszerezzük! Az országosan elterjedt kukorica etetés egyoldalú takarmányozás, mert csak biztallja az állatokat, a tojástermeléshez fehérje adagolása is szükséges. A cserebogár is jó baromfitakarmány, ezeket forró vízben öljük meg s kemencében szárítsuk. Akinek téli tojástermelő tyúkjai vannak, az legalább télen adjon a keverékbe fehérje tartalmú műtakarmányokat is, selyembabot hús- vagy hallisztet stb. Emellett nélkülözhetetlen apróbb kavicsot és faszéndarát adni. Általában ahány kg az állat, annyiszor napi 50 gr takarmány kell neki (a zöldelésen kívül). A kikelt csibéket a teljes felszáradás után 12-48 óráig koplaltassuk és csak ezután adjunk nekik apró kavicsot, faszéndarát és vizet; majd pár óra múlva finom darákat. Gödöllőn a felszáradás után szállítják az ú.n. „napos csibéket”; a megmaradókat pedig kiskoruktól vályúból etetik és itatják bizonyos időközökben. Víz helyett jó a fölözött tej s az aludttej is (ennél a túrós rész a savóval összekeverendő). A lágyféleségbe szárított lucerna- és lóherelevél igen jó s 5% takarmánymeszet is adjunk bele feltétlenül. A kis pulykáknak és libáknak az első héten csak etetéskor adjunk vizet.

A tenyésztési eljárások során a keltetést géppel is végre lehet hajtani. A középnéhez és nehéz fajtákat minél korábban keltessük. A tenyésztőtyúkokat és kakasokat legfeljebb 3 éves korukig tartjuk (a népies tenyészeteknek éppen az egyik legnagyobb hibája hogy a tyúkok 2/3-a elöregedett!). Keltetésre 2 és 3 éves tyúkok tojásait használjuk. A népies tenyészetekben 1 tyúk évi tartása 2-3 P-be kerül. A tojástermelés országos átlaga 70 db tojás, Gödöllőn az eddigi rekord 276 db. A tyúkot úgy értékelik, hogy a jó tojó csak 5-6 tojás után pihen 1-1 napot s havonta 20 db körül tojik, ezek közül azokat válogatják tenyésztésre, amelyek novembertől februárig is jól tojnak (ha e 4 hó alatt 40-et tojik a tyúk, úgy az szép eredmény; Gödöllőn ez idő alatt 80-at is elértek már). A tojás-ellenőrzésre csapófészeket szolgálnak s 3-4 tyúkra 1 csapófészeket számítanak, délelőttönként 1/2 óránként elszedve a tojást. Gödöllőn a 921. törzskönyvi számú leghorn-tyúk 110-et tojt egy sorozatban (egymás után). A rhode inkább téli tojó, míg a leghorn többet tojik ugyan, de január-februárban pihen az első s október-januárig a második évben. A tojás hozam rendszeren az első évben a legnagyobb. A selejtezést Gödöllőn tavasszal és ősszel végzik. A törzskönyvbe - termelési eredményeik alapján - csak az elit-törzsek kerülnek. Ha törzstenyészetet akarunk létesíteni, úgy azt kiváló tenyészetekből beszerzett elite-tenyészanyaggal kezdjük meg!

Az üzemi számítások során megismertük hogy jelenleg Gödöllőn átlag 1 fillér 1 tojótyúk napi takarmánya (a népies tenyésztésben 1/3 fillér) s 8-10 hetes korában 50-60 fillérben van 1 csirke. Szövetkezetekre nálunk is szükség volna, ezek tették nagygyá pl. Barneveldet, ahol csütörtökönként évi átlagban 4-5 millió tojás a napi forgalom s 300.000 tojás van berakva egyszerre egy keltető üzemben; hatalmas a holland Jansen-kacsatelep is, ahol 20.000 tojó kacsa van. Gödöllőn a keltetési százalék (a második lámpázás után bentmaradt tojások után számítva) 1933-ban 85% volt. A kiszáradáknak legjobban megfelelnek a légfűtéses kis gépek. Gödöllőn az elite-tyúkok tojásai a gépekbe „Box”-okba (külön tojástálcák) lesznek elhelyezve, s a baromfiakat szárnyjelöléssel, lábgyűrűvel és - a tojástermelés jelzésére - még külön szárnyjelzőkkel is ellátják.

A keltetésre és nevelésre külön helyiségek szolgálnak s az utóbbiakban a tyúkokat „műanyag” helyettesítik (legjobb a kőszén fűtéses, amely alatt 3-500 csibe fér el). E „csibe sereg” talán a legkedvesebb látványossága Gödöllőnek: Az egyes ólak udvaraira kukorica, burgonya, muhar, napraforgó s cirok vethető a baromfiak részére (így szántva is lesz a talaj). Jó e célra a takarmánykáposzta is, ebből azonban a tojók ne kapjanak sokat (mert megérezni a tojáson). Helyes az udvaroknak felét szántani s felét bevetni fűvel. Gödöllőn átlagban 100 tyúk van 1-1 törzsolban.

A rettegett baromfibetegségek sem okoznak oly nagy kárt, ha állatainkat okszerűen tenyésztjük, jól takarmányozzuk és egészséges helyen tartjuk. Így pl. fontos, hogy az ólban ne essék 1 m²-re 3-5 tyúknál több. Az ól fertőtlenítésre fabamuból forró lúgot készítünk s azzal sikáljuk le az egyes részeket. Faépületnél rovarelleneségek ellen 1 m³ levegőre 60 gr kénport égessünk el (előbb gondosan elzárva a nyílásokat). Fertőtlenítésre jó az ól padlózatát 1/2 cm magasan égetett mézporral felhinteni. A kifutó fertőtlenítésénél alapos seprés és gereblyezés után szintén égetett (oltatlan) mézport hintsünk ki harmat előtt (vagy öntözzük meg a kiszórás után); fontos, hogy az oltatlan mézpor jól fedje be a területet. Kifutó-fertőtlenítésre jó a lucerna- vagy lóherével való bevetés is. Az üllőrudakat az élősködők ellen vonjuk be naftalin és 3% nikotin keverékével. A tyúktetű ellen nátrium-fluoriddal (poralakban vagy vízesen) dörzsöljük be az állatok testét. A láb rühesedését („meszes láb”) pedig úgy szüntethetjük meg, ha a lábakat langyos vízben való áztatás után kreolinos kenőccsel bekenjük; szoktak még disznózsírt, vagy avas vaját rákenni a lábra, ezt bekötik s az eljárást 2-3 nap múlva ismétlik; végül a feláztatott lábat petróleummal is szokták bedörzsölni.

Összefoglalásképpen még a következőket tartsuk be: egy udvarban csak egyszínű s ugyanazon fajta baromfit tartunk. Keltetésre a sok, nagy és normális alakú tojást termelő s télen is tojó tyúkok tojásait használjuk. Állatainkat jól gondozzuk, mert a gondozás még a takarmányozásnál is fontosabb. Ismertetésem végére érve, kötelességemnek érzem megemlíteni azokat, akiknek lelkes munkája eredményeképpen lett Gödöllő az ország példaadó minta-telepe s akik közérdekű oktató munkájuk során minket is kartársi szeretettel vezettek be ez ismeretekbe. Így Benkő Pál m. kir. gazdasági főtanácsos az iskola kiváló igazgatója, értékes munkatársa: Báldy Bálint m. kir. gazdasági felügyelő s Gruber és Beöthy gyakorlatvezetők végzik ez apostoli munkát, amelynek eredményeképpen bizton remélhetjük népies baromfitenyésztésünknek főleg minőségbeli emelkedését.” (82)

A cikk harmadik bekezdésében említett közműveket a gödöllői baromfitelepen ezekben az években építették az alábbiak szerint:

- Az ivóvízellátást 1930-ban oldották meg. A tóláncolat partvonalától 100 méterre építettek egy aknakutat, a telep középvezetékén felállítottak egy 16 m³-es víztornyot és lefektettek 800 méternyi gerincvezetékét (85).
- A szennyvíztermelő épületekből a szennyvizet szikkasztóaknába vezették.
- Elektromos hálózat az 1920-as évek második felétől képzelhető el, amely önálló, Bánki-féle vízturbinával hajtott áramfejlesztővel rendelkezett (Bánki Donát műegyetemi tanár 1917-ben szerkesztette meg a róla elnevezett vízturbinát) (86).

1936-ban a M. Kir. Baromfitenyésztő Szakiskola, Gödöllő elnevezést a földművelésügyi miniszter megváltoztatta és az új nevet M. Kir. Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaságban állapította meg (83). Ez év július 1-vel Benkő Pál gazd. főfelügyelő szolgálati éveit betöltve nyugalomba vonult, a tangazdaság Báldy Bálint gazd. felügyelő vezetése alá került (84).

1936 - 1949

Báldy Bálint 1927 novemberétől 9 éven keresztül teljes önállósággal dolgozó helyettes vezetőként, 1936-tól pedig a tangazdaság vezetőjeként végzett tevékenységének története, az intézet akkori története. „A baromfitenyésztés elmélete és gyakorlati útmutatásai” című könyvének 1944-ben megjelent, harmadik kiadásában Báldy Bálint e történetet így foglalta össze:

„1. A GÖDÖLLŐI ÁLLAMI M. KIR. BAROMFITENYÉSZTŐ KÍSÉRLETI TANGAZDASÁG

Az ország egyetlen intézménye, melynek kizárólagos feladata a magyar baromfitenyésztést fejleszteni, irányítani, oktatni, tanácsokkal ellátni s minden irányban segíteni.

A Tangazdaság mindeme feladatát egy 150 holdas gazdaság keretében felépített mintatelepén valósítja meg.

A gödöllői tangazdaság területe, állatlétszáma, berendezése és munkaköre alapján Európa legnagyobb méretű és igen tevékeny baromfitenyésztési szakintézménye.

Különböző anyagból és más-más méretezés és rendszer (állandó és vándorólak) szerint épített óljainak a száma közel 70. Ezek közül a szilárdan épített ólak mintegy 30 kat. hold területen épültek.

3000 gyümölcsfa, nagyszámú nemes gyümölcsbokor és a faiskola növendékfái alatt, továbbá egy 50 holdas és legkorszerűbb (ponty- és süllőtenyésztő) tógazdaság szélein és a legváltozatosabb gazdasági területeken él és nevelődik a tangazdaság 5000-6000 darab állata.

Mi sem természetesebb, minthogy egy ilyen nagy és változatos területen és nagy állatállománnyal dolgozó szakintézmény adatgyűjtései igen értékesek úgy az elmélet, mint a még fontosabb gyakorlat számára.

I. A Tangazdaság első és legfőbb feladata: az oktatás

A minden év szeptemberében kezdődő egyéves tanfolyamain résztvesznek: alsó fokú gazdasági, kertészeti és háztartási iskolát, vagy legalább is négy középiskolát végzett lányok és ifjak. A tanfolyamon résztvevők ingyenes ellátásban és oktatásban részesülnek, de minden munkát maguk végezzék.

A rendszerint májusban tartott hatnapos (s ugyancsak tandíjmentes) tanfolyamain bárki részt vehet. Részvevők kedvezményes áron teljes ellátást kapnak a tanfolyam tartama alatt. A tangaazdaságnak modern internátusa van.

A tangaazdaság különleges tanfolyamain részt vesznek: gazdasági tanárok és előadók, gazdasági és külkereskedelmi felügyelők, vándor baromfitenyésztési tanítónők (ezek hathónapos tanfolyamot is végeznek!), mezőgazdasági kamarai és szövetségi előadók, stb.

Mint baromfitenyésztési szaktanácsadó állomás, a tangaazdaság évente több ezer levélben ad tanácsot (évi levélforgalma 8-10.000) s közel 1500-2000 gazdaságlátogatót részesít évente a helyszínén több órás és félnapos oktatásban. Gazdasági iskolák szakelőadói és magánszemélyek állandóan és több napos tanulmányt folytatnak Gödöllőn.

A népies baromfitenyésztés fejlesztésére évente 60-80.000 darab oktatófüzetet és órajzot küld szét a tangaazdaság díjtalanul és portómentesen, s ezzel több ezer tanfolyamot pótol maradandó és nyomtatott szöveggel.

A tangaazdaság vezetője a rádión keresztül is állandó oktatást ad minden hó utolsó vasárnapján és egyéb alkalmakkor is.

Végül a tangaazdaság végzi több száz államilag ellenőrzött magánbaromfitelep felügyeletét, irányítását és oktatását is.

II. *A Tangaazdaság fontos feladata: a kísérletek és kutatások rendszeres és szakszerű lefolytatása és feldolgozása*

A kitűnően felszerelt gyűjteménytár, a 12 rendszer szerint dolgozó, közel 20 keltetőgép, a sokféle műanyagálya, a különféle nevelőhelyiségek s a nagytömegű és sokféle állatállomány és az igen sokoldalú baromfitenyésztési lehetőség mind a kísérletek sikerét biztosítják. A tangaazdaság összes munkálatai tulajdonképpen egy folytatódó kísérletnek a sorozatai.

A tangaazdaság kísérletei gyakran szolgálnak doktori értekezésül a mezőgazdasági (baromfitenyésztési), állatorvosi és halászati tárgy körökből.

III. *A Tangaazdaság baromfinemesítése*

Végezetül megemlítem a tangaazdaság ugyancsak nagyfontosságú feladatát, a különféle baromfifajták kinemesítését, nagybani elszaporítását és elterjesztését.

A magyar tyúkfélék tisztavérbeni nemesítését a sárga-, fogolyszínű, kendermagos és fehérszínben nagy állománnyal és igen jó eredménnyel végzi a tangaazdaság. Évente sok ezer csirkét, tojást és tenyészállatot ad az érdeklődők rendelkezésére s ezzel, ennek a kitűnő hazai tyúkféleségnek soha nem látott mérvű terjedését segíti elő.

A külföldi tyúkfélékből plymouthokat, rhodékat és fehérszínű leghornokat tart a gazdaság. Évről-évre nagy áldozatok árán a legkiválóbb külföldi tenyésztőktől hozat a tangaazdaság vérfelfrisítő állatokat, melyek szaporulatából jutányos áron ad utódokat a hazai tenyésztőknek.

Kacsákból pekingieket és nemesített magyarokat, ludakból nemesített magyarokat, pulykákból bronzokat és végül gyöngyösökből a kékeszürkéket szaporítja és terjeszti a tangazdaság.

2. A BAROMFITENYÉSZTÉSI VÁNDORTANFOLYAMOK ÉS VÁNDORTANÁCSADÓK. OKTATÓ FÜZETEK DÍJTALAN KIOSZTÁSA.

Annak a baromfitenyésztési oktatómunkának a kiegészítésére, melyet elsősorban a gödöllői m. kir. Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaság, továbbá a szakoktatási intézmények, gazdasági felügyelőségek és újabban a mezőgazdasági kamarák is kifejtenek, a földművelésügyi minisztérium baromfitenyésztési vándortanfolyamokat is rendszeresített.

A vándortanfolyamok előadói elsősorban a Gödöllőn különleges tanfolyamot végzett okleveles tanítónők.

Tanyaközpontok, közösségek és kisebb városok az illetékes gazdasági felügyelőségek, valamint a mezőgazdasági kamarák útján kérhetnek a földművelésügyi minisztériumtól díjtalan baromfitenyésztési tanfolyamokat.

A tanfolyamokat főleg télen (november és február közötti hónapokban) rendezik, mikor is a gazdasszonyok és lányok a mezői munkálatokkal elfoglalva nincsenek.

A tanfolyamok 6 napig tartanak s főleg a késő délutáni időben 2 előadási órából állnak. A szakelőadók ezenfelül napközben udvarlátogatásokat tartanak és helyszíni tanácsokat adnak.

A főbb baromfitenyésztő vidékeken s valamennyi keltetőközpont székhelyén 30 állandó baromfitenyésztési szaktanácsadónő működik s áll minden tekintetben a baromfitenyésztő közönség rendelkezésére.

Hogy pedig mindenki hozzájuthasson a baromfitenyésztés legfontosabb tudnivalóinak elsajátításához, mintegy a tanfolyamok kiegészítéseként a földművelésügyi minisztérium az általam megírt „Útmutató- és oktatófüzeteket” és „ólrajzokat” küldi meg bárkinek díjtalanul és portómentesen. Iskolák, gazdakörök és közületek nagyobb példányszámban is kérhetik ezeket elsősorban a szétküldést végző Gödöllői M. Kir. Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaságtól, a Baromfitenyésztők Országos Egyesületétől (Budapest, Rottembiller u. 31.) és a keltetőközpontoktól, abonnan az utolsó 5 év alatt közel 250.000 példányszámban küldtünk szét.

3. BAROMFIKELTETŐ KÖZPONTOK

Szakkönyvem első kiadásaiban már rámutattam a keltetőállomások (központok) felállításának nagy szükségességére. Ezek azóta - hála Istennek - megvalósultak s ma már 18 keltetőállomás szállítja évente a több millió csirkét az ezzel foglalkozóknak azért, hogy az eddigénél jóval több s főleg téli pecsényecsirkét nevelhessünk fel a kivétel számára.

A keletetőközpontok közbejöttével a télen ráérő gazdaasszonyainkat és leányainkat igen hasznosan foglalkoztathatjuk s 8-10 hetes munkával (minden befektetés nélkül) számottevő bevételhez juttatjuk.

A keltetőközpontok elsősorban pecsenyének megfelelő (tehát legtöbbször nem tisztafajú) csirkéket szállítanak, melyeket az állami ellenőrzés alatt álló baromfitelepek tojásaiból keltetnek ki.

A csirkékkel együtt a kotló nélküli csirkenevelés útmutató füzetét is megküldik - kívánságra - a központok, díjtalanul.

A keltetőközpontok irányítását és ellenőrzését a Baromfitenyésztők Országos Egyesületének szakosztályai végzik.

4. AZ ÁLLAMILAG ELLENŐRZÖTT BAROMFITELEPEK ÉS BAROMFITENYÉSZTŐ MINTAKÖZSÉGEK

A földművelésügyi minisztérium mintegy 500 baromfitelepet tart állami ellenőrzés alatt és most szervezi a baromfitenyésztő mintaközségeket azért, hogy ezektől megfelelő mennyiségben és minőségben vehessen át:

- a) keltetőtojásokat a keltetőközpontok részére és*
- b) tenyészállatokat a kedvezményes baromfikiosztási akciója részére*

Az államilag ellenőrzött telepek és mintaközségek állategészségügyi felügyeletét a m. kir. Országos Állategészségügyi Intézet végzi, s a telepek szakszerű tenyésztését a gödöllői m. kir. Baromfitenyésztő Tangazdaság és a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete szakosztályai ellenőrzik és irányítják.

A díjtalan állami ellenőrzést bárki kérheti, aki vállalkozik arra, hogy mintegy 100 darab tenyészállatát az előírásoknak megfelelően tartja. Az államilag ellenőrzött telepeken nemesített magyar tyúkokat, plymouthokat, rhodékat, pekingi kacákat, nemesített fehér magyar ludakat, bronzpulykákat és kékeszürke gyöngyösöket lehet elsősorban tartani.

Az ellenőrzött telepek tartoznak a kapott utasításokat szigorúan betartani s az állatorvosi vizsgálatok (vérvizsgálatok és tuberculózisok) alkalmával fertőzöttnek talált állatokat azonnal kiirtani.

Mindazok részére, akik megfelelő területtel, baromfiállománnyal és berendezéssel rendelkeznek, nagyon ajánlom az állami ellenőrzés kérdését (nyomtatványokat a Földművelésügyi Minisztérium Állattenyésztési osztálya, Budapest, Kossuth Lajos tér 11. küld), mely 25-30% többletbevételt jelent a számunkra.

5. A KEDVEZMÉNYES ÁLLAMI BAROMFIKIOSZTÁSI AKCIÓN

Az ország baromfiállományának vérfelújítására, nemesítésére, minőségi és mennyiségi termelésének fokozására a földművelésügyi minisztérium minden év őszén kioszt - igen kedvezményes áron - közel 50.000 darab nemes baromfit. Legfőképpen kakasokat s kisebb mennyiségben gácsérokat, gúnárokat, pulyka- és gyöngyöskakasokat. Indokolt esetben nyulakat is.

Bárki kérhet kedvezményes áru baromfiakat az illetékes m. kir. gazdasági felügyelőségek útján. Gazdakörök, községi előjáróságok, egyesületek, testületek, iskolák és intézmények közösen adják be igényléseiket.

Az igényléseket már májusban és júniusban adjuk be, mert a kiutalások az igénylések sorrendjében történnek.

Az állatorvosilag megvizsgált s legalább 6 hónapos tenyészállatok árai igen kedvezményesek.

A szállítási és csomagolási költségeket az állam viseli.

Vegyük minél többen igénybe az értékes nemesítő állatokat s azok utódjaiból adjunk szomszédainknak ismerőseinknek és rokonainknak is, hogy ezzel is elősegítsük ezt a fontos és országos jelentőségű baromfínemesítési munkát.” (87)

1944 ősztől 1947-ig a tangazdaság központi telepe a Gödöllői hadifogolytábor járványtelepe volt. A M. Állami Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaság utolsó éve 1949, a következő évben átszervezték. Erről az időszakról, illetve az 1940-1949-es évekről így ír a tangazdaság egykori igazgatóhelyettese, a kutatóintézetben akkor nyugdíjas tudományos tanácsadóként is aktív Lacza Béla, a „Báldy Bálintról emlékezem” című, 1987. évi visszaemlékezésében:

„Arról a Báldy Bálintról emlékezem, aki az 1897. évben Darányi Ignác által alapított intézmény vezetőjeként hosszabb ideig dolgozott itt mint hét elődje mindösszesen. Báldy Bálint Baján pedagógus családból származott, gazdatiszt majd 1927-től a Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaságban Gödöllőn, mint m. kir. gazd. felügyelő, külön beosztásban. Ha élne, most lenne 92 éves. Elméletileg jól képzett, kiváló gyakorlati érzékű, családcentrikus, a közösségért dolgozni tudó, messzemenően szociális gondolkodású kiemelkedő egyéniség, a magával hozott pedagógus szellem birtokában intézményét soha nem látott színvonalra emelte és tudását nem csak intézményében, hanem országszerte szóban és írásban, a rádióban, minden lehetőséget felhasználva terjesztette. Mintegy 400 oldalas, képekkel bőven illusztrált szakkönyve 8 kiadást ért meg, oktató füzetét több mint 100 ezer példányban kiadta, terjesztette.

Intézményében gyakorlattá vált elképzelései javaslatai alapján az FM elfogadta, magáéná tette és széles körben való megvalósítását az FM operatív szervezete, a Baromfitenyésztők Országos Egyesülete (BEKOE) révén megvalósította. E szervezetben dolgozó m. kir. gazd. felügyelők Kovács Imre, dr. Koós Tibor, Keszegh László szoros kapcsolatot tartottak az FM Állattenyésztési Főosztályával, az ott dolgozó Novák Dezső m. kir. gazd. felügyelővel, intézményünkkel, Németh Józsefnéval a törzskönyvvezés országos vezetőjével s ennek eredményeként a baromfitenyésztés és áruterelés soha nem tapasztalt összhangban szakmai egységgé kovácsolódott.

Az elmondottakat azért mertem így summázni, mert mint beosztott, m. kir. gazd. felügyelő, több mint negyed századot, mint helyettese, Báldy Bálint-tal egy hivatali szobában, redőnyös íróasztala előtti íróasztalnál dolgoztam és elképzeléseit megtárgyalva, igyekeztem azokat realizálni. Báldy Bálint elsődleges munkaterülete a Tógazdaság volt, mintegy 140 kb területtel, amelyért mint a Szent Korona elidegeníthetetlen tulajdonáért a Gödöllői Koronauradalomnak évente kb.-ként 1 q rozstot vagy annak pénz értékét fizettük használatáért. Az intézmény saját jövedelméből élt, állami támogatást nem kapott, illetve ha kért, azt év végéig vissza kellett fizetnie. Mérleghiány nem lehetett, a mérleget nullára kellett kigazdálkodnia.

Egyedül Báldy Bálint és Lacza Béla kapott állami fizetést, valamennyi többi dolgozót a jövedelemből fizette. Az intézményhez 50 kb tógazdaság tartozott, amit Báldy Bálint ún. „kiszagda kölcsönből” épített ki. A tógazdaság végén egy 3 szintes vízimalom állt, amely 1848-ban a monda szerint a császári hadak majd a honvédség főhadiszállása volt, ahol az alsó szinten beépített Bánky-féle turbina a tógazdaság fölös vizétől hajtva a Baromfitelep teljes áramszükségletét, a takarmányok őrlését és a tűzifa felfűrészelését igen gazdaságosan végezte. A telephez tartozott mintegy 50 db baromfistálló, egykakasos, ún. elit törzsek részére ikerólak, 100, 250, 500 főrőbelyes baromfistállók a törzsállomány és a szaporulat befogadására. Már abban az időben központi fűtéses, melegvíz-cirkulációs nevelőházak, műanyag, utónevelők, vándorólak és keltető helyiség, 8 típusú amerikai asztali és forgódobos keltetőgépek segítették a munkát. Az egyik régebbi vezetőről elnevezett, általa tervezett és épített ún. Beinwinkler ólban egy melegvíz-cirkulációs, 3 szintes „Hamburgi” nevelőketrec is üzemelt, a mai nevelő ketrecek legelső, archív változata. A baromfitelep egésze vízvezeték hálózattal volt ellátva, a mai is álló, őrtoronyhoz hasonló 10 m³-es víztoronnyal. A baromfiak istállóiboz szabad kifutók tartoztak, kerítéssel, s az egész területen mintegy 800 db nemes gyümölcsfával.

Báldy Bálint igen sokoldalú szakember volt, zömében természetesen baromfival foglalkozott, de volt korábban ezüst róka telep, majd nyúltenyésztés (csincsilla- bécsi kék és fehér-, belga óriás, majd angolanyúl) Foglalkoztunk magyar kuvasz tenyésztésével is. Báldy Bálintnak hobbyja lett a halászat, haltenyésztés és -szaporítás. Pikebelyes és tükrös pontyokat tartott és kidolgozta a tógazdasági süllőtartást, szaporítást. A halhús piaci értékesítésén felül évente nagy mennyiségű ivadékot adott el a hazai tógazdaságoknak és a szabad vizetek, a Duna népesítésére. Méhészkedett. Hunor állókaptárakat használt, s mintegy 40 méhcsaládja annyi mézet termelt, hogy nem egy esetben a Méhészeti Intézetnek beteleléshez nagy mennyiségű mézet adott.

Legjelentősebb tevékenysége a magyar tyúkok nemesítése. Igénytelenségük megtartása mellett a testsúlyuk és termelésük növelése volt fő célkitűzése. Három színváltozatban, sárga-, fehér- és kendermagos színben szelektált. E változatok elterjesztésére szaporító telepeket, ún. államilag ellenőrzött baromfitelepeket (mintegy 6 telep cca. 800 ezer állattal) és keltetőállomás hálózatot épített ki.

A parlagi magyar tyúkok javítására a sárga orpingtont, a szimpla tarajú nyandottot és a sávozott plimutot használta. Majd a cseppvérkeresztetéssel feljavított magyar parlagiakat, most már mint nemesített magyar tyúkokat, korszerű vonaltenyésztéssel családselekciónal, a környezeti tényezők, mint a takarmányozás, ólázás egyidejű javításával olyan termelési szintre emelte, hogy 2,0 kg-on felüli testsúly mellett évi átlagban 160 db körüli tojás hozamot ért el, de mindhárom színváltozatban több 200 db éves tojás hozamot meghaladó tyúkot is talált. Törzskönyveink szerint

az egyik színváltózat 12 tagból álló családja 257 db évi tojáshozamot ért el, az egyik családtag 308 db-os évi rekord tojáshozamával! Szinte hihetetlen, hogy az akkor, intenzívnek nem nevezhető viszonyok között a nemesített magyar tyúk mit tudott! Gazdaságosan termelt kiváló minőségű exportképes árut! Báldy Bálint ezen tevékenysége 1944 őszéig tartott. A szovjet csapatok Cegléd-Vecsés felé törve a visszaözönlő magyar csapatok ellepték telepünket. Baromfiállományunk legértékesebb részét a Sopron megyei Csermajorba a Tejipari Szakiskola baromfitelepére átvittük, az állomány zömét értékesítettük, húsáron. A Telep állománya ezzel megsemmisült, lakóit, dolgozóit kiszórták. Báldy Bálint a szünet után Gödöllőn egy irodahelyiséget szerzett és a villanytelepen egy romjaiból összerakott 10.000 tojásos keltetőgépet üzemeltetett, ahol a lakosság által hozott tojásokat keltették. A tógazdaság zsiliprendszerét, töltéseit felrobbantották, üzemelése szünetelt.

A Telep központi része, épületei a gödöllői Premontrei Gimnáziumban (ma a GATE központi épülete - a szerk.) levő hadifogolytáborban tífuszban, vérhasban megbetegedett foglyok gyűjtőtáborba, temetője lett, kettős, magas tüskésdrót kerítéssel, a négy sarkán a szokásos őrtornyokkal. Még 1944. decemberében a Földosztó Bizottság Birge majorunkban összehívta dolgozóinkat, azok azonban földet nem igényeltek azszal, hogy a Telep fennmarad. Czeczulics János Gödöllő polgármestere szerint a Telepből szőlészeti szakiskolát csinálnak, de ekkor már a Szövetséges Ellenőrző Bizottság engedélye és az FM rendelete alapján az Intézmény korábbi feladatának megfelelően működhetett. 1954. tavaszán Intézetünkhöz csatolták a Korona Uradalom itt-ott megmaradt részét, további 50 kb tógazdaságot, Ilka majort, Ürge majort, Szent György pusztát, Szent Jakabot és Babatot. Csak éppen a Telepünk központja nem volt a mienk. Az 1947-es békekötés után a Telep központi részét is visszakaptuk, az istállók romokban, egyik baromfiudvarban tömegsírok. Megkezdtük az előbb említett gazdaságmaradványok baromfival való benépesítését. Sajnos az ún. államilag ellenőrzött, tífuszmentes baromfiállományt, mintegy 800 ezer db fajtatizta baromfit, mely a keltetőállomásokat látta el tenyésztőjással az Élelmiszeri Min. vezérigazgatója felvásároltatta, Báldy Bálint személyes tiltakozása ellenére, ebből történt az első baromfihús-export Svédországba. De még így is maradt itt-ott belőlük érintetlen állomány. A vasúti közlekedés megindulásakor igen sokszor a vonatok tetején utazva szedtük össze a tenyésztőjást és keltettük! A sárga magyart a Tolna megyei Gyönkéről, a fehér magyart Kiskunhalas körzetéből, a kendermagost Nagykovács és Békéscsaba vidékéről. A magyar baromfiállományunk a régi minőségben szinte megvolt!

1948-ban egy amerikai magyar az Európai Baromfi Világkiállításon elsődíjas leghornjait s azok tojásait Intézetünknek elhozta adományként, majd még ebben az évben a Holland Goudenböl Hollender úr felkereste Intézetünket és ajándékként new-hampshire tenyésztőjásokat, welsumit és rhode island fajtát hozott. Ekkor került Magyarországra első ízben new-hampshire fajta! Peking feladással 50 db pekíngi kacsa keltetőtojást kaptunk (98 g. db-onként), magyar ludat meg az Alföldön gyűjtöttük össze. Pár év múlva dr. Horn Artúr hozott Amerikából new-hampshire tenyésztőjást Intézményünk részére. Intézményünkben megindult az élet! A baromfiállomány választéka gazdagabb volt a korábnál! 1945 őszére tógazdaságunkban helyrehoztuk a zsilipeket, töltéseket és Biharugráról a Cochus féle tógazdaságból kaptunk és hoztunk még a szolnoki szovjet hadihídon keresztül ponty halivadékot és kifejlett tejes és ikrás halakat. Tógazdaságunk újra üzemelt! Termeltünk, termelhettünk, de az akkori nehézségeket elég volt leküzdeni!

Báldy Bálint a baromfitelep dolgozóit tanfolyamosokkal töltötte fel. Tanítónők érettségizettek, középiskolát félig elvégeztek részére éves, féléves tanfolyamokat tartottunk, illetve naponta egy óra elmélet mellett az előbbieket minden fizikai munkát végezték. A tanfolyamok teljesen díjmentesek voltak s a tanfolyam végeztével bizonyítványt és munkabélyet kaptak. Így lettek szaktanácsadók, megyei baromfitenyésztési előadók, keltetés vezetői, majd telepvezetők mikor kikire volt szükség. Óriási előny volt, hogy minden nálunk végzett szakember Báldy Bálint minden szavát munkájában is úgy értelmezte, ahogy azt Báldy Bálint képzelte, tanította. Szaktanácsadók ősztől tavaszig hetes tanfolyamokat tartottak körzetükben, Intézetiünk ehhez szükséges képekkel, szemléltető eszközökkel őket díjmentesen ellátta. Tavasztól őszig udvarszemléket tartottak, próbálták baromfitaratásunkat korszerűsíteni, nem kis eredménnyel!

Báldy Bálint írja utóbbi kiadású könyvében: „Könyvem egyik legfontosabb részének tartom a magyar tyúkok nemesítésének fejezetét. Azóta is ezt a munkát tartom a magam és az Intézmény legfontosabb feladatának. Ebben a munkában lelkes munkatársaink akadnak az ország minden részében. Gödöllői nemesítő munkámban munkatársaim voltak időrendi sorrendben Beóthy Ferenc, Lacza Béla, majd az utóbbi években Suschka Alfréd.”

Báldy Bálint kiváló munkásságáért Munka Érdemrendet és Kossuth-díjat kapott. Őt tekinthetjük a magyar baromfitenyésztés atyjának.” (86)

Báldy Bálint a tangazdaság átszervezése után 1950-től 1960-ig osztályvezetőként dolgozik az állami baromfitelepen. 1960. január elsejével - 33 évi gödöllői és 40 évi összszolgálat után - nyugalomba vonul, de még egy évig Gödöllőn foglalkozik sárga magyar tyúkjával és az általa elkezdett „magyar mezei vagy „magyar pacsirta” haszongalamb fajta kitenyésztésével. 1960-ban Kossuth-díjjal tüntetik ki. Munkásságáról, az 1950-es évekről, szakírói tevékenységéről, utolsó éveiről, a Magyar agrártörténeti életrajzok címmel 1987-ben kiadott könyvben írta a következőket Mártha Zsuzsanna:

„A termagazdálkodás hazai megindulásától kezdve a kísérleti, az állami és célgazdaságokban, a termelőszoövetkezetekben létesített nemesítő és szaporító baromfitenyésztételepek kijelölésében, megtervezésében és benépesítésében kiváló szakértelemmel működött közre. Tenyésztői tevékenységében a legfontosabb eredmény volt, hogy 25 évi munkával sikerült a magyar parlagi tyúk tisztavérű felhasználásával és esetenként cseppvérkeresztésekkel egy, a maga idejében értékes kettős hasznosítású, viszonylag jó tojás- és hústermelésű, nemesített magyar tyúktípust sárga, kendermagos és fehér színváltozatban kinemesítenie. Így 1953-ban a nemesített magyar tyúkok törzskönyvi küllemi bírálatának országos szabványa is már elkészülhetett az egyéb baromfifélékéivel együtt. Tyúknemesítő törekvéseivel egyidejűen 20 éven keresztül a süllő tógazdasági szaporításával szintén foglalkozott.

Majdnem 500 szakcikke jelent meg az évek során különféle folyóiratokban, főként a baromfitenyésztés, kisebb részben a haltenyésztés, a házinyúltenyésztés, a méhészet és a galambtenyésztés tárgyköréből. Legjelentősebb volt a maga idejében „A baromfitenyésztés elmélete és gyakorlati útmutatásai” című 350 oldalas, majd „A baromfitenyésztés” címmel újra kiadott 400 oldalas könyve, amely nem kevesebb, mint 8 kiadást ért el. A „Baromfitenyésztés” és a „Házinyúltenyésztés” című 56 oldalas oktatófüzeteit tízszer adták ki. A népi tenyésztők tanácsadójának szánt 32 oldalas „Baromfitenyésztési útmutató”-t tízenegyszer nyomtatták ki

összesen 290 000 példányban. „A kotlónélküli csibenevelés” című, 200 000 példányban megjelent füzetét a keltetőközpontok használták jó eredménnyel. A Földművelésügyi Minisztérium gazdasági szakkönyvsorozatában a „Baromfitenyésztési rádiótanfolyam” című 80 oldalas előadássorozata jelent meg. Két ízben adták ki a „Szabadvizsek haltenyésztésének fokozása” című dolgozatát.

1953-ban az országos mezőgazdaság-fejlesztési tervek készítése alkalmával a kisállattenyésztési állami bizottság elnökeként közel 100 oldalas tanulmányt írt a magyar baromfitenyésztés fejlesztésének időszerű kérdéseiről és teendőiről. Ezért a munkájáért a kormányzat a „Munkaérdemrend” adományozásával jutalmazta. „Hazai méhészetünk fejlesztése” és „Méhékekkel történő vándorlások kötelező szabályozása” címmel is készített tervet a Földművelésügyi Minisztérium számára. Szakírói tevékenységéért az egykori Országos Magyar Gazdasági Egyesület írói jutalomdíjban részesítette, a szocialista Magyarország pedig Báldy Bálint jelentős közérdekű munkásságát 1960-ban a Kossuth-díj adományozásával ismerte el. Baromfitenyésztésünk igazi hivatástudatú, lelkes oktatója, szervezője és fejlesztője, aki számára a baromfitenyésztés ügyével való foglalkozás saját vallomása szerint sok örömet adott. 1971. szeptember 26-án Baján hunyt el.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsával közösen 1974-ben a kiemelkedő eredményeket elért baromfitenyésztők díjazására Báldy Bálint emléktáblát és emlékjelvényt alapított.” (88)

Báldy Bálint az 1950-ben végrehajtott átszervezésig vezette az intézményt. Az átszervezés során létrehozott Állattenyésztési Kutatóintézetben a volt tangazdaság tevékenységét a Baromfi- és egyéb aprójószág-tenyésztési osztály folytatta. A Kisállattenyésztési Kutatóintézet történetének mai napig meghatározó, legfontosabb szakasza ezzel lezárult.

* * *

Irodalomjegyzék

1. Báldy Bálint: A baromfitenyésztés elmélete és gyakorlati útmutatásai. Budapest, 1944. 8-9. p.
2. Darányi Ignác: Magyarország földművelésügye 1897-1903. Budapest, 1903.
3. Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. Kolozsvár, 1909. 5. p.
4. Baromfitenyésztés, 1903. 405. p.
5. Walleshausen Gyula: A mezőgazdasági szakképzés kezdetei Gödöllőn az I. világháborúig. Kézirat, 2. p.
6. i.m. 2. 119. p.
7. Baromfikiállítás. Köztelek, 1896. 6: 84. 1511. p.; Baromfikiállítás. Baromfiak ,1986. 3: 9. 37. p.; Linter Tivadar: Baromfikiállítás. Magyar Gazdák Lapja, 1896. 3.: 43. 729. p.
8. Pirkner János: A baromfitenyésztésről. Baromfitenyésztők Lapja, 1922.; Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 4-7. p.; Baromfitenyésztő munkások képzése. Magyar Gazdák Lapja, 1899. 6: 33. 474. p.

-
9. Für L. - Pintér J.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A - H. Budapest, 1987 833-834. p.
- 10.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 170. p.
- 11.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 15-20. p.
- 12.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 14-22. p.
- 13.Hreblay Emil: Pulykatenyésztés. Budapest, 1901.
- 14.Örösi P. Z. - Lacza B. - Suschka A.: 75 éves a Kisállattenyésztési Kutatóintézet 1987 - 1972 . Gödöllő, 1972. 3.p.
- 15.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 198. p.
- 16.Walleshausen Gyula: A mezőgazdasági szakképzés kezdetei Gödöllőn az I. világháborúig. Kézirat, 3. p.
- 17.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 123. p.
- 18.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 183. p.
- 19.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 169. p.; Magyar Gazdák Lapja, 1899. 6: 44. 630. p.
- 20.Földművelésügyi Értesítő, 1898. 1042. p.
- 21.Meghalt I. Ferenc József. Baromfitenyésztők Lapja, 1916. 1. p.
- 22.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 81. p.
- 23.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 168. p.
- 24.Baromfitenyésztés, 1903. 143. p.
- 25.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 198. p.
- 26.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 170. p.
- 27.Hreblay Emil: Tyúktenyésztés. 2. kiadás, Budapest, 1902. 94. p.
- 28.Baromfitenyésztés, 1904. 542. p.
- 29.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés, 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 65. p.
- 30.Baromfitenyésztés, 1904. 115. p.
- 31.Pirkner János: A baromfitenyésztésről. Baromfitenyésztők Lapja, 1922. 33. p.
- 32.Gazdasszonyképző-intézet Gödöllőn. Magyar Gazdák Lapja, 1902. 9: 31. 324. p.
- 33.Baromfitenyésztés, 1903. 168. p.
- 34.Baromfitenyésztés, 1903. 1: 1. 1. p.
- 35.Pirkner János: A baromfitenyésztésről. Baromfitenyésztők Lapja, 1922. 34. p.
- 36.Baromfitenyésztés, 1903. 123. p.
- 37.Baromfitenyésztés, 1904. 55. p.
- 38.Baromfitenyésztés, 1904. 277. p.; Baromfitenyésztés, 1904. 505. p.; Pirkner János: A baromfitenyésztésről. Baromfitenyésztők Lapja, 1922. 36. p.
- 39.Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. címlap
- 40.Baromfitenyésztés, 1904. 341. p.; Baromfitenyésztés, 1904. 215-216.p.; Baromfitenyésztés, 1904. 325. p., 57-58. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1906. 1: 1. 4-5. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1906. különkiadás, 4-6.p.; Pirkner János: A baromfitenyésztésről. Baromfitenyésztők Lapja, 1922. 51. p.
- 41.Baromfitenyésztés, 1903. 247. p., 422. p.; Baromfitenyésztés, 1904. 281. p.
- 42.Baromfitenyésztés, 1904. 217. p.
- 43.Baromfitenyésztés, 1904. 294. p.

44. Baromfitenyésztés, 1904. 286-287. p.
45. Baromfitenyésztés, 1904. 333-334. p.
46. Baromfitenyésztők Lapja, 1906. különkiadás; Baromfitenyésztők Lapja, 1907. 464-465. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1908. 145. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 333-334. p.
47. Baromfitenyésztők Lapja, 1908.
48. Baromfitenyésztők Lapja, 1908.
49. Baromfitenyésztők Lapja, 1909.
50. Baromfitenyésztők Lapja, 1909. 202-203. p.
51. Baromfitenyésztők Lapja, 1909. 272. p.
52. Baromfitenyésztők Lapja, 1909. 76-78. p.
53. Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 350-351. p.
54. Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 49-52. p.
55. Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 397. p.
56. Baromfitenyésztés, 1904. 243. p.
57. Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 264-265. p.
58. Baromfitenyésztők Lapja, 1911. 149. p.
59. Baromfitenyésztők Lapja, 1912. 109. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1915. 91. p.
60. Baromfitenyésztés, 1904. 493-494. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1912. 45-46. p.; Magyar Gazdák Lapja 11:51. 620. p., 603. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1921. 70. p.
61. Baromfitenyésztők Lapja, 1910. 254. p.
62. Baromfitenyésztők Lapja, 1914. 265-266. p.; Hreblay Emil: Lúd- és kacsatenyésztés. 2. kiadás, Kolozsvár, 1909. 130. p.; Örosi P. Z. - Lacza B. - Suschka A.: 75 éves a Kisállattenyésztési Kutatóintézet 1987 - 1972. Gödöllő, 1972. 3. p.
63. Baromfitenyésztők Lapja, 1919. 30. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1921. 46. p.; Für L. - Pintér J.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A - H. Budapest, 1987 99. p.
64. Baromfitenyésztők Lapja, 1919. 30. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1921. 46. p.
65. Baromfitenyésztők Lapja, 1922. 58. p.
66. Baromfitenyésztők Lapja, 1928.; Baromfitenyésztők Lapja, 1931. 559. p.; Örosi P. Z. - Lacza B. - Suschka A.: 75 éves a Kisállattenyésztési Kutatóintézet 1987 - 1972. Gödöllő, 1972.
67. Baromfitenyésztők Lapja, 1928. 156. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1929. 20. p.
68. Baromfitenyésztők Lapja, 1927. 48-50. p.
69. Baromfitenyésztők Lapja, 1926. 42. p.
70. Baromfitenyésztők Lapja, 1930. 60. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1931. 170. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 98. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1935. 67. p.
71. Báldy Bálint önéletrajza. 1949. ápr. 21.; Für L. - Pintér J.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A - H. Budapest, 1987 99. p.
72. Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 22. p.
73. Baromfitenyésztők Lapja, 1929. 269. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1930. 459. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1933. 35. p., 47. p., 80. p.
74. Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 46. p.
75. Baromfitenyésztők Lapja, 1933. 131. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1935. 28. p., 59. p.
76. Baromfitenyésztők Lapja, 1912. 57. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1917. 12: 13.; Baromfitenyésztők Lapja, 1921. 16: 7-8.; Baromfitenyésztők Lapja, 1927. 76-78. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1930. 280. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1931. 558-559. p.;

- Baromfitenyésztők Lapja, 1931. 26. p., 234. p., 239. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1936. 97. p.
77. Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 18. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1935. 14. p.
78. Baromfitenyésztők Lapja, 1936. 2. p.
79. Baromfitenyésztők Lapja, 1926. 30. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1928. 182. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1930. 297. p., 382. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1931. 351. p., 428. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1933. 130. p., 68. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 66. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1935. 9. p.; Baromfitenyésztők Lapja, 1936. 2. p., 18. p.
80. Baromfitenyésztők Lapja, 1933. 80. p.
81. Baromfitenyésztők Lapja, 1933. 94. p.
82. Baromfitenyésztők Lapja, 1934. 83-85. p.
83. Baromfitenyésztők Lapja, 1936. 28. p.
84. Baromfitenyésztők Lapja, 1936. 52. p.
85. Kállay György: Jelentés az intézeti vízellátó rendszer vizsgálatáról. KÁTKI, 1995.
86. Lacza Béla: Báldy Bálintra emlékezem. Baromfiipar. 1987. 157-160. p.
87. Báldy Bálint: A baromfitenyésztés elmélete és gyakorlati útmutatásai. 3. kiadás, Budapest, 1944. 348-355. p.
88. Für L. - Pintér J.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A - H. Budapest, 1987. 100-101. p.

A BAROMFITENYÉSZTÉSI KUTATÁSOK TÖRTÉNETE

Hidas András
tudományos osztályvezető

1897-ben Gödöllőn Magyar Királyi Baromfitenyésztő Telep és Munkásképző Iskola névvel Darányi Ignác akkori földművelésügyi miniszter hozta létre azt az állami mintatelepet, melyből a mai Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet (KÁTKI) baromfitenyésztési egységei kialakultak.

A baromfitartás feltételeit az alapítás kezdetétől az oktatás és tenyésztés céljaira alakították ki fokozatosan. A harmincas évekre 25 db 35-40 férőhelyes egyedi cserépkályhafűtéses ólat építettek a tyúkok számára. A nevelésre négy 7.7x3.7 m alapterületű épület szolgált. A kacsatartásra három 80 férőhelyes vízi-kifutóval ellátott épületet hoztak létre egy 500 férőhelyes nevelőóllal. Az intézménynek (*Hreblyay Emil, 1897-1903, Kövy József, 1904-1911, Beiwinkler Vilmos, 1912-1918*) az oktatás mellett a magyar baromfitenyésztés fejlesztése is feladata volt, amit értékes tenyészállatok széleskörű terjesztésével, vidéki tanfolyamokkal, keltetőgép-akciókkal be is töltött.

1931-ben kiváló amerikai leghorn vonallal javították a meglévő állományt. Ez a fajta azonban nem terjedt el széles körben, mivel nem tudott alkalmazkodni az akkori extenzív tartási viszonyokhoz. Ezért 1933-tól megindult a magyar tyúkfajták nemesítése, ami *Báldy Bálint* nevéhez fűződik. A „nemesített magyar” tyúkfajta az ötvenes évek végéig uralkodó szerepet játszott a magyar baromfitenyésztésben és a baromfitermékek exportjában. A tenyésztőkörzetek kijelölésével a Dunántúlon elsősorban a sárga magyart, a Duna-Tisza közén főként a fehér magyart, a Felvidéken a kendermagos magyart terjesztették el. A telepen a 30-as évek elejétől átlagosan 2500 tyúkot tartottak, ami annak idején nagyüzeminek volt nevezhető.

1936-ban az intézmény Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaság néven szerveződött át. Feladatául a kutatás megindítását és az oktatást jelölték ki. *Báldy Bálint* vezetésével nagyarányú fejlesztések indultak meg a baromfitenyésztés területén. A telep 44 új baromfiállóval bővült, melyek nagy részét vízvezetékekkel, fásított, füvesített kifutóval látták el. A természetes szellőztetésű és megvilágítású ólakat nem sokkal később fűtéssel és mesterséges világítással szerelték fel. Az ólak között egykakasos törzsek részére alkalmas elitólakat is kialakítottak, a csapófészkeztést már ekkor bevezették. A korábban tartott orpington, kendermagos plymouth, brahma és faverolles fajtákat lecserélték a fehér leghorn és vörös rhode fajtákkal. A tyúk mellett megkezdték a pekingi és magyar kacsá, a magyar, emdeni, pomerániai és toulousi lúdfajták, valamint a bronz és mexikói fehér pulyka tenyésztését.

A tenyésztés országos irányításában, ellenőrzésében és tenyészanyaggal való ellátásában az intézmény nagy szerepet játszott. Az ellenőrzött telepek száma 1940-ben elérte a 800-at. Fő feladatuk az egyre bővülő keltetőhálózat tenyésztojással való ellátása volt. Az intézmény meghatározó részt vállalt a mesterséges keltetés hazai bevezetésében. 1939-ben indult meg

a szaktanácsadóképzés és a hálózat kiépítése. A magas szintű baromfitenyésztési kultúra elterjesztését nagyban elősegítette az intézmény hétvégi tanfolyamok, látogatások szervezésével és szakirodalmi tevékenységével. Báldy Bálint „Baromfitenyésztés” című könyve a második világháború után érte el a hetedik kiadást, a gödöllői tanácsadó füzetek pedig közel 300.000 példányban jelentek meg. Az intézet nevelő, oktató tevékenysége következtében szinte minden baromfitenyésztéssel foglalkozó szakember Gödöllőről került ki és tartós kapcsolatot alakított ki az intézménnyel. Így az döntő szerepet játszott a hazai baromfitenyésztés irányításában.

A 30-as évek elejétől jelentős kísérleti munkák kezdődtek a gödöllői telepen. Elsősorban keltetéstechnológiai és állategészségügyi kutatásokat végeztek, de foglalkoztak takarmányozási kutatási témákkal is. A telepen folyó és néhány állategészségügyi probléma megoldását célzó munkákat Manninger Rezső folyamatosan figyelemmel kísérte. Ezt a nagy lendülettel folyó és jelentős eredményeket felmutató alkotómunkát a második világháború törte meg. A telepet 1944-ben katonaság szállta meg, az épületek jórészt megsemmisültek, az értékes tenyészállomány elpusztult. A munkát a semmiből kellett újratekinteni.

Erre az adott lehetőséget, hogy *Báldy Bálint* és *Lacza Béla* vezetésével megmaradt az intézet tudományos gárdája és fizikai dolgozó állománya is. 1945 őszén roncsokból összerakott keltetőgéppel már bérkeltetést kezdtek a lakosság részére. 1946 tavaszán megindult az államilag ellenőrzött törzstenyésztetek megmaradt állományainak felkutatása és a szükséges tenyésztőjások összegyűjtése. 1946 tavaszán már keltették ezeket a tojásokat és a sárga magyar, fehér magyar és kendermagos magyar fajták csibéit házilag összerótt nevelőkben nevelték fel. A földművelésügyi kormányzat sokat áldozott a Tangazdaság helyreállítására. Viszonylag rövid idő alatt korszerű tyúkistállók épültek, megvalósítva azt az elvet, hogy a telepen a felnőtt és növendék állományok teljesen elkülöníthetők legyenek.

A fajtaválaszték 1948-ban bővült a new hampshire, rhode island red, sávozott plymouth, leghorn és welsumi állományokkal. A három éves újjáépítés során a telep működése gyakorlatilag helyreállt. A szaporított naposcsibék többsége állami gazdaságok telepeire került. A Tangazdaság munkatársai részt vettek a létesülő állami gazdaságok baromfitelepeinek tervezésében, az istállótípusok kidolgozásában. Ebben az időszakban az intézmény munkatársai országos jellegű, szakmai szervező tevékenységet végeztek. Ők készítették a sorra épülő nagyüzemi baromfitelepek terveit, a takarmányrecepteket, szabványokat, tenyésztési, tartási útbaigazításokat dolgoztak ki. Jórészt a Tangazdaságra hárult az újonnan létesülő telepek tenyészállatokkal való ellátása is.

A nagymértékű, országos fejlesztésekkel egyidőben a gödöllői telep is gyors ütemben fejlődött, új lendületet vett a tenyésztés és a kutató tevékenység. Ezekhez szolgált alapul az új létesítmények sora, köztük az 50-es évek végén épült 120.000 tojás kapacitású új keltető. Az ürgemajori telepen rendezték be az első hazai, korszerűnek nevezhető tojóházat, bemutató jelleggel.

Az újjáépítés befejezésével az intézmény egyre inkább a nagyüzemi baromfitenyésztés irányába fordult. Ezt célozták a kutatási témák, erre irányult a tervezői, szaktanácsadói tevékenység, ennek érdekében folyt a tenyésztői munka. Így jött létre 1950-ben az

Állattenyésztési Kutatóintézet, melynek a korábbi Tangazdaság csak egyik része lett, Baromfi- és egyéb aprójószág-tenyésztési osztály néven, majd az 1952-ben bekövetkezett újabb változás, amelynek során a kormányzat létrehozta a Kisállattenyésztési Kutatóintézetet.

A tyúktenyésztésben az 50-es években a magyar fajták nemesítése mellett import new hampshire és rhode állományok tenyésztését is megindították. Ezzel párhuzamosan lúd (fehér magyar, rajnai), pulyka (bronz), kacsza (pekingi, magyar) és galamb nemesítést és keresztezési kísérleteket folytattak. A telephez csatolt, Szada község mellett levő tavon a pekingi kacszaállományt szaporították, a szaporulatot a kacsatartó nagyüzemek részére adták ki.

A 60-as évektől a nagyüzemi, intenzív tartási és takarmányozási technológiáknak megfelelő tyúkfajták (hibridek), tenyésztési módszerek vizsgálata bontakozott ki és vált uralkodóvá. A 70-es évek elejére az itt kialakított peccenyecsirke hibridek (G-65, majd később G-72, Minimax és egyéb kombinációk) tenyésztése olyan méreteket öltött, hogy évente 20 millió körüli végtermék naposcsibét forgalmaztak. Jelentős volt az intézet tojóhibrid tenyésztése is (G-11, G-22, G-33).

A broilerprogram beszüntetését követően *Biszkeup Ferenc* nevéhez fűződik egy új autosex new hampshire fajtaváltozat (Nhx) kitenyésztése, mellyel a háztáji félintenzív ill. extenzív kisüzemeknek kínált intézetünk egy közkedvelt fajtát. Ez az állomány egy fehér plymouth fajttal kiegészítve képezi a jelenlegi tenyésztőszervezetünk alapját. E fajták mellett a még időben felismert fontosságú génmegőrzést és fajtafenntartást szolgáló őshonos magyar és egyéb ritkább fajták állományait tenyésztjük, melyek az utóbbi időkben reneszánszukat élik a megújult érdeklődés következtében.

Az intézetben folyó tenyésztési és technológiai kutatások, fejlesztések az 50-es években (*Beke László, Báldy Bálint*) részben olyan témákat érintettek, melyek az akkori baromfitartás gyakorlatában voltak aktuálisak (vándorólak szerkesztése, vándorólazás, kotlás megszüntetése, talajégető, fertőtlenítő benzinlámpa kifejlesztése, stb.) vagy új technológiák bevezetésének alapjait jelentették, mint a nagyüzemi baromfitartás módszereinek és világítási programjainak kidolgozása, tyúk és víziszárnyas mesterséges keltetésének és nevelésének módszerei, napos baromfifélék ivarának megállapítása endoszkóppal ill. japán módszerrel. A keltetéshez kapcsolódó, érdekes témaként jelentkeztek a tenyésztojások minősítésére (a 18 órás csírákorong nagysága alapján) és az UV sugarak keltetésben történő alkalmazására vonatkozó vizsgálatok.

Napjainkban is aktuálisak azok a témák, melyek a baromfifélék mesterséges termékenyítésével foglalkoztak tyúknál, pulykánál, libánál és kacsánál: a technika fejlesztése, pulykabakok ondótermelésének serkentése mesterséges fényel, kakasok ondótermelésének és termékenyítőképességének vizsgálata, spermaminőségük szezonális alakulása különböző fajtáknál. Ezeket a kutatásokat színesítette néhány további állategészségügyi (baromfipestis elleni immunizálás) és alapkutatási téma (kacsza-lúd és pulyka-tyúk vegetatív és ivaros hibridizálás).

A 60-as évek elején még egy ideig folytatódtak a mesterséges termékenyítéssel kapcsolatos kutatások: a pulyka mesterséges termékenyítés módszereinek fejlesztése, az ondótermelés élettana és az arra ható tényezők vizsgálata. A kutatások jelentős részét az egyéb technológiát érintő témák képezték: istálló mikroklíma vizsgálatok, pulykák hústermelésének hormonkezeléssel történő fokozása. Megkezdődött a tyúkfélék vércsoport-kutatása is, mely napjainkban is jelentős kutatási és gyakorlati fontosságú tevékenysége osztályunknak.

1963-tól a Tyúktenyésztési és genetikai osztályon (*Szigeti János*) a tojó- és húshibrid tenyésztésében alkalmazható fajták vizsgálata mellett különböző genetikai kutatási témák is előtérbe kerültek: héjszilárdság örökletes tényezőinek vizsgálata, a csírákorong fejlődése és értékmérő tulajdonságok (növekedési erély, életképesség) kapcsolata, az embrió besugárzásának hatása a kvantitatív tulajdonságok variabilitására. A keltetéssel kapcsolatos kutatásokat érintették azok a témák, melyek a csírákorong fejlődése ill. tojáshéj porozitása és a keltethetőség kapcsolatát vizsgálták. A baromfi termékek minőségével kapcsolatban a tojássárga hányad tojás nagyságától függő változását és a pecsenyecsirke ízletességét befolyásoló tényezőket tanulmányozták. Ebben az időben kezdtek a kombinált pecsenyekacsa nevelés és haltermelés technológiájának kidolgozását is.

1970-től a Broilertenyésztési osztály ill. 1975-től Genetikai osztály (*Szigeti János*) tevékenységét elsősorban a G-72 broiler hibrid vonalainak tenyésztése, tesztelése és a szaktanácsadás töltötte ki. A kutatási témákat a ketreces broilernevelés kidolgozása és a genotípus-környezet interakció broilereknél folytatott vizsgálatai jelentették.

Az 1980-as évektől a Baromfitenyésztési osztály (*Ludroviczky Ferenc, Biszkeup Ferenc, Papp Miklós*), az Nhx new-hampshire vonal tenyésztése mellett részben technológiai jellegű kutatásokat végzett: szakaszos megvilágítás hatása broilercsirkéknél, tojótyúkok mesterséges vedletése, mesterséges termékenyítés alkalmazása a mulard kacsa előállításánál. Folytatódtak (*Papp Miklós, Vas Ernő*) a baromfi-vércsoport vizsgálatok (tyúk, kacsa vércsoport faktorok azonosítása és termelési tulajdonságokkal mutatott kapcsolatának vizsgálata). A vércsoport analízis azóta is folytatódik állományok származásának ellenőrzésére és az őshonos fajták génmegőrzést szolgáló tenyésztésében.

A 80-as évek második felétől (*Szalay István, Hidas András*) a számos tyúkfajta, gyöngytyúk és rézpulyka tenyésztése és a hagyományos vércsoport kutatások mellett újabb kutatási témák indultak. A baromfiféléknél, de más háziállat fajokra is kiterjedően citogenetikai kutatások kezdődtek (*Szalay István, Hidas András, Liptói Krisztina*), melyek részben alapozó (kromoszóma finomszerkezeti és polimorfizmus-vizsgálatok), részben alkalmazott jellegűek (korai embrionális elhalás citogenetikai hátterének vizsgálata a keltethetőség, ill. szaporaság javításának érdekében). A citogenetikai kutatások mellett a korai embrionális veszteség egyéb genetikai okait és a madárembrió manipulációs lehetőségeit (*Várkonyi Eszter*) (kiméra előállítás) is vizsgáljuk.

1995-ben a Baromfitenyésztési osztályból vált ki a Génmegőrzési osztály (*Szalay István*). A két osztály további szoros együttműködésben foglalkozik a tenyésztőszervezet alapját képező gödöllői new hampshire és fehér plymouth, valamint a fajtagyűjteményben tartott

őshonos magyar és egyéb ritka baromfifajták tenyésztésével és vizsgálja alkalmazási, hasznosítási lehetőségeit (kappan és levestyúkhízulás, szabadtartásos hús és tojástermelés). Az osztály baromfi-szaporodásbiológiai kutatásai különböző baromfifajokban az in vivo spermatárolás élettanának tanulmányozását (*Barna Judit*), a hímivarú baromfiak termékenyítő-képességének Gn-RH teszt segítségével történő előrejelzését célozzák (*Kisné, Do thi Dong Xuan*).

A BAROMFI- ÉS NYÚLTAKARMÁNYOZÁSI KUTATÁSOK TÖRTÉNETE

Gippert Tibor
tudományos osztályvezető

A Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet jogelődjében, Gödöllőn már a század első harmadában - az oktatási funkció és a tenyésztési munka mellett - kísérleti takarmányozási tevékenységet is folytattak. Elődeink korán felismerték, hogy „az eredményes és jövedelmező baromfitenyésztés alapja az okszerű takarmányozás” (*Báldy Bálint, 1932*).

Az intézet takarmányozási kutatásaiban neves, nemzetközileg elismert szakemberek, *Csukás Zoltán, Baintner Károly, Tangl Harald, Zajtay Artúr* is közreműködtek. Foglalkoztak a baromfi táplálóanyag szükségletével, különösen az ásványanyag forgalom területén végeztek korukban kiemelkedő alapkutatói tevékenységet.

Báldy Bálint nevéhez fűződik a baromfi - maga idejében - korszerű takarmányozásának megvalósítása. Takarmányellátásukat szabadtartásra, nagy kifutós rendszerre alapozták. A természetes úton összegyűjtött, mással nem hasznosítható takarmányokat igyekeztek egyéb növényi, állati eredetű takarmányokkal és ásványanyagokkal kiegészíteni. Nagy gondot fordítottak a baromfi fehérje, ásványanyag és vitamin ellátására. Felismerték az állati eredetű takarmányok nagy biológiai értékét. Mint fehérjeforrást a rovarok mellett a nyers húshulladékot, tejterméket, földigilisztát, selyemhernyó gubót, a mesterségesen szárított hús- és hallisztet, valamint az olajipari darákat is használták a baromfitakarmányozásában.

Meglepő, hogy már az 1930-as évek folyamán kísérleteket végeztek a telepen komplett, granulált tojótáppokkal. Ezek a vizsgálatok akkor Európa szerte feltűnést keltettek.

A nagy lendülettel és szakértelemmel folyó kutatásokat a második világháború félbeszakította.

A háború után lassan konszolidálódott az Intézet helyzete, az 1950-es évek elejétől *Lacza Béla, Suschka Alfréd, Oláh Andorné*, majd *Tóth Márton* közreműködésével folytatták a korábban megkezdett takarmányozási vizsgálatokat. A nehéz gazdasági helyzet kezdetben arra irányította a kutatók figyelmét, hogy a tömegtakarmányokat, kerti hulladékokat mind nagyobb arányban hasznosítsák a baromfi takarmányozásában. A későbbiekben viszont már kezdeményezés történt nagy táplálóértékű tápkorpa kialakítására, amit a tojótyúkok takarmányozásában alkalmaztak.

Még a húshibridek megjelenése előtt, az 1950-es évek vége felé, a magyar tyúkfajták jobb súlygyarapodását, takarmányértékesítését a takarmányok energiadúsításával, ipari zsír felhasználásával igyekeztek növelni. Az intézet munkatársai *Tóth Márton* vezetésével közreműködtek a mai napig is használatban levő zsírpor kialakításában. Az állati eredetű fehérjeforrások helyett mind nagyobb arányban növényi eredetű fehérjetakarmányokat használtak. A fehérje jobb hasznosulását antibiotikumok alkalmazásával igyekeztek elősegíteni.

Feltűnő módon, már az 50-es évek során kísérleteket végeztek a *Lactobacillus acidophylus* felhasználásával. Adagolása a csirkék súlygyarapodását javította. Pedig a probiotikumok csak az utóbbi két évtizedben - a fermentációs ipar fejlődésével - terjedtek el a takarmányozás gyakorlatában.

Az 1960-as évek elején mind intenzívebben foglalkoztak az aminosavak baromfitakarmányozásban betöltött szerepével. A takarmányok aminosav-tartalmának meghatározására - más tudományos műhelyek közreműködésével - speciális módszert dolgoztak ki. Magyarországon az elsők között használtak szintetikus aminosavakat (lizin, metionin) az intézet kutatói (*Tóth Márton, Halmágyiné, Valter Teréz*) a kísérleti baromfitápokban.

A Kisállattenyésztési Kutatóintézetben 1962 októberében Tóth Márton vezetésével külön Baromfitakarmányozási és Élettani osztályt alakítottak ki. Az osztály 7 fő kutatóval, 4 laboránsal és 5 fő kísérleti segéderővel alakult meg.

Az osztály fő feladatai az alábbiakban foglalhatók össze:

- a keveréktakarmány-gyártás fejlesztése
- takarmányozási módszerek kidolgozása
- a baromfi aminosav-szükségletének vizsgálata
- pulykatenyésztés, takarmányozás és szaporítás
- baromfiistállók mikroklíma vizsgálata
- ezekkel kapcsolatos élettani kutatások végzése
- tartástechnológiai kutatások

A korszerű keveréktakarmány gyártás hazánkban az 1960-as években terjedt el. A baromfitáp receptek kidolgozásában Tóth Márton vezetésével az intézet kutatói aktívan közreműködtek.

A későbbiekben a takarmányozási kísérletek középpontjába került az intézetben kitenyésztett hús- és tojóhibridek táplálóanyag szükségletének meghatározása és számukra hatékony, gazdaságos tápok kidolgozása. Kialakították és a gyakorlatba bevezették az ún. Mabró tápokot, amelyek aminosav-összetételük és energiatartalmuk révén képesek voltak a gödöllői hibridekben rejlő genetikai képesség kifejtésére.

A baromfiistállók mikroklíma és tartástechnológiai vizsgálatának adatai alapul szolgáltak a nagyüzemi istállók és azok technológiai berendezésének tervezéséhez.

Az osztály 1970-től Baromfitakarmányozási és Technológiai osztály néven működött tovább. A tartástechnológiai csoport *Gippert Tibor*, majd *Krúdy Gejza* vezetésével közreműködött a hazai és külföldi (Szovjetunió, Kína, Vietnam, Csehszlovákia, Románia, Egyiptom, stb.) baromfi-, később nyúlístállók technológiai berendezésének kialakításában.

A pulykatenyésztési, takarmányozási, szaporodásbiológiai, tartás-technológiai kutatásokat *Koplikné Kovács Éva*, majd *Perényi Miklós* vezették.

A Baromfitakarmányozási és Tartástechnológiai osztály kutatóinak kötelező feladatát képezte az országban kihelyezett gödöllői szülőpárok és végtermékek takarmányozási és tartástechnológiai szaktanácsadása. Általában egy kutatóhoz három megye szaktanácsadása tartozott. A szaktanácsadó csoportot *Lacza Béla* vezette.

A baromfitakarmányozásban az alapfeladatokon kívül egyéb érdekes, a korát megelőző kutatásokat is folytattak. Már az 1970-es években foglalkoztak az enzimek szerepével. Vizsgálták a biológiailag aktív jód vegyületek ellenállóképességet javító, hozamnövelő és bőrszíneződést befolyásoló hatását, valamint a lecitin és a zsírban oldódó vitaminok élettani szerepét a baromfitakarmányozásban. Számos antibiotikum, kokcidiosztatikum, antioxidáns hatását határozták meg a baromfitápokban. Összehasonlító kísérleteket végeztek a dercés és granulált takarmányok etetésével, értékelték az utóbbi előnyös tulajdonságait. Meghatározták - az állat korától függő - optimális granulátum szemcseméret nagyságát.

Az 1960-as évek végétől a nyúltenyésztés is kiemelkedő szerepet kapott az intézetben. A kitenyésztett fajták és hibridek táplálóanyag szükségletének meghatározása és ennek kielégítése kezdetben a Baromfitakarmányozási és Technológiai osztályra, később a Nyúltenyésztési osztályra hárult. A nyúltakarmányozási kutatások sem hazánkban, sem külföldön nem rendelkeztek komoly hagyományokkal illetve eredményekkel. E területen az intézet kutatói *Gippert Tibor*, *Holdas Sándor*, *Hullár István*, *Lacza Sarolta* nemzetközileg is érdeklődésre számító alapozó jellegű kutatásokat végeztek.

1980-ban a Kisállattenyésztési Kutatóintézet (Gödöllő) és az Állattenyésztési Intézet (Herceghalom) összevonásával létrejött Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóközpont (ÁTK), két különálló szervezeti formát alakított ki: az ÁTK Állattenyésztési Kutatóintézetet és a ÁTK Takarmányozási Kutatóintézetet. A Takarmányozási Kutatóintézethez tartozott a Baromfitakarmányozási osztály és a Nyúltakarmányozási kutatócsoport *Tóth Márton*, illetve *Gippert Tibor* vezetésével.

A Baromfitakarmányozási osztály 15 fővel (5 fő kutató), a Nyúltakarmányozási Kutatócsoport 6 fővel (3 fő kutató) működött.

Az 1970-es évek végén az intézet húshibrid tenyésztési programja megszűnt, így a Baromfitakarmányozási osztály tevékenysége is más kutatási irányt vett.

A kutatások homlokterébe került az import fehérje (halliszt, szójadara) kiváltása. Vizsgálták a különböző módon kezelt, feltárt szójadarak (szuproszója, emproszója, stb.) alkalmazhatóságát, hatékonyságát a baromfitápokban. Eredményes vizsgálatot végeztek hazai állati fehérjetakarmányok, toll, liszt, egysejtfehérje, alga, stb. felhasználásával.

A Baromfitakarmányozási osztály feladatát képezte az intézetben tenyésztett new-hampshire kettőshasznosítású tyúkfajta táplálóanyag szükségletének vizsgálata és ennek intenzív és extenzív tartási feltételek melletti kielégítése.

A Nyúltakarmányozási Kutatócsoport - országos kutatási program keretében - megkezdte a nyúltakarmányok új energetikai értékelési rendszerének kidolgozását. A fejlett nyúltenyésztéssel rendelkező országok (francia, belga, spanyol, olasz) emésztési kísérleti

módszerét adaptálták és meghatározták (*Fekete Sándor, Gippert Tibor, Hullár István*) a számításba vehető hazai nyúltakarmányok emészthető energiatartalmát (DE MJ/kg) és azok táplálóanyagainak emésztési együtthatóját. Jelentős vizsgálatokat végeztek a nyulak fehérje, aminosav, energia, valamint nyersrost szükségletének meghatározása területén.

1985-ben az ÁTK Takarmányozási Intézetében a baromfi és nyúltakarmányozással foglalkozó egységeket összevonták, Baromfi- és Nyúltakarmányozási osztályt alakítottak ki *Gippert Tibor* vezetésével. Baromfi- és nyúltakarmányozási kutatással összesen 20 dolgozó (7 fő kutató, 6 fő laboráns, 6 fő tudományos ügyintéző, 1 fő adminisztrátor) foglalkozott.

Az osztály megkezdte az új energetikai takarmányértékelési rendszer kidolgozását a baromfitakarmányozásban is. Az Európai Unió egységesített módszerét adaptálva meghatározták a számításba vehető baromfitakarmányok metabolizálható energiatartalmát (ME MJ/kg) és a takarmányok táplálóanyagainak emésztési együtthatóját. Számítási módszert dolgoztak ki a metabolizálható energiatartalom meghatározására a takarmányok kémiai összetétele és a kidolgozott emésztési együtthatók felhasználása alapján.

A húsminőség javítása érdekében foglalkoztak (*Dolmány Tamara, Gippert Tibor*) a broilertápok optimális energia: fehérje, energia: aminosav arányának kialakításával. Különböző takarmányozási módszereket dolgoztak ki a broilercsirkék elzsírosodásának, az abdominális zsír mérséklésének érdekében.

Tovább folytatták a korábban megkezdett hazai fehérjetakarmányok (napraforgódara, repcemagdara) hasznosítására irányuló kutatásokat. Több éves kutatási munka eredményeképpen, már az 1990-es években (*Gippert Tibor, Gerendai Dóra*) a jó minőségű, nyersrostban viszonylag szegény (12%) napraforgódara felhasználásával, mechanikai kezeléssel (finomra aprítás, nagy nyomáson préselés) energia dúsítással (növényolajiszap) és aminosav komplettizálással (lizin, metionin) kidolgoztak egy napraforgóterméket, amely a gyakorlatban NAPENERG néven terjedt el.

Az elmúlt évtizedben és napjainkban is az osztály fő kutatási tevékenységét az alábbiak képezik:

- A baromfihús és tojás minőségének javítása takarmányozási módszerrel.
- Hazai termesztésű fehérjetakarmányok hasznosítása és táplálóértékének javítása baromfitakarmányozásban.
- Természetes hozamfokozók (enzimek, probiotikumok, növényi kivonatok, élesztők, stb.) alkalmazása a baromfi és nyúl-takarmányozásban.
- A nyulak emésztőszervi megbetegedésének mérséklése takarmányozás útján.
- Gazdaságos nyúltakarmányozási módszer kidolgozása.
- Gazdaságos baromfitakarmányozási módszer kidolgozása.
- Környezetbarát, hatékony, minőségjavító baromfitakarmányozás kialakítása.

A természetes alapanyagú takarmány adalékok felhasználásával (enzimek, probiotikumok, élesztő, növényi kivonatok, stb.) törekvések történnek a takarmányok

emészthetőségének, jobb hasznosulásának növelésére, a termelési eredmények javítása érdekében. A fehérje és foszfor kedvezőbb emészthetősége lehetővé teszi a tápokban való csökkentésüket, amely következtében a költségmegtakarításon kívül mérséklődhet a környezet nitrogén és foszfor terhelése.

Nyúltakarmányozásban az elmúlt időszakban a vizsgálatok az intenzív és félintenzív takarmányozási módszerek kidolgozására irányultak. Nyúltápkoncentrátum és a gazdasági eredetű takarmányok kombinált etetésével (*Gippert Tibor*) hatékony és gazdaságos takarmányozási eljárást alakítottak ki.

A nyúltápok megbízható fehérje, aminosav és strukturális nyersrost ellátása érdekében növényolajipari, cukoripari, élelmiszeripari melléktermékekből álló takarmány alapanyag kidolgozása jelenti napjainkban a fő kutatási feladatot.

Az osztály 1992-től a GATE-KÁTKI, majd 1994-től az önálló Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézetben Baromfi és Nyúltakarmányozási osztálya néven szerepel, összesen 5 fővel (2 kutató, 2 tudományos ügyintéző, 1 fő laboráns).

A MÉHÉSZETI ÉS MÉHTENYÉSZTÉSI KUTATÁSOK TÖRTÉNETE

Szhalainé Mátray Enikő
tudományos osztályvezető
és
Suhayda Jenő
nyugalmazott tudományos osztályvezető

A mai Méhtenyésztési osztályt négy intézményből fejlesztették ki, melyek a következők voltak:

- Állami Méhészeti Gazdaság
- Méhészeti Kutató Állomás
- Méhészeti és Méhbiológiai Kutatóintézet
- Állami Méhtenyésztő Állomás.

Az *Állami Méhészeti Gazdaságot* 1899-ben alapították, nemcsak országos, hanem nemzetközi szinten is egyedülálló intézményként. Megnyitására Darányi Ignác földművelésügyi miniszter részvételével 1902 június 1-én került sor.

Feladatait a szervezeti szabályzat a következőkben határozta meg:

- Az okszerű méhészet gyakorlása és fejlesztése.
- A hazai viszonylatnak legmegfelelőbb módszer kiemelése és annak terjesztése.
- Jó mézelő növények meghonosítása, szaporítása.
- Útmutatás a méhtermékek helyes kezelésére, csomagolására, értékesítésére.
- Új méhészeti eszközök és gépek használhatóságának kipróbálása.
- A méhészeti szakoktatás felkarolása.
- Nagyobb méhészeti gazdaságok önálló kezelésére alkalmas méhészmunkások szakszerű kiképzése
- Időszakos nyári tanfolyamok rendezése.

Az intézmény alapításakor rendelkezésre bocsátott 42 kh többségében szántóföldi terület, a későbbiekben 64 kh-ra egészült ki. A megnyitásig 17.910 mézelő ill. virágport adó fát és cserjét ültettek el, amelyeknek számos, máig megmaradt példánya képezi most is a páratlan értékű méhészeti parkot, amely ma már természetvédelmi terület.

Az induló 235 méhcsalád 1914-re elérte a 384-et. Az állomány gondozásához és a gazdaság üzemeltetéséhez eszköz és felszerelés bőségesen állt rendelkezésre. Ezek a későbbiekben egy értékes méhészeti gyűjtemény (múzeum) alapját képezték, melyet az intézetben tartott Apimondia Méhészeti Világtalálkozó alkalmából avattak föl 1983-ban.

Több épület szolgálta a méhtenyésztési, kutatási és oktatási feladatok ellátását: internátus, oktató műhely, lakások, méhesházak.

A Méhészeti Gazdaság két éves ingyenes ellátással és oktatással megszűnéséig -1942-ig - fennállásának 40 éve alatt 472 méhészeti szakmunkást képzett. A gazdaság fontos feladata volt a mézelő növények kipróbálása, szaporítása és terjesztése. Így pl. 1932-ben méhészetileg hasznos 49 féle facsetetét, 40 féle évelő tövet és gumót, 45 féle mézelő növénymagot forgalmaztak. Az akácokból 10 k. holdas kísérleti telepen a virágzási idő meghosszabbítására végeztek megfigyeléseket és 1931-ben 14 féle változatot osztottak szét, melyek sorozatos virágzásukkal 40 napos hordást adtak.

Gáll Imre igazgató 1930-1932 között a Méhészeti Gazdaságban működtette a „Méhtenyésztés” című szaklapja szerkesztőségét

A *Méhészeti Kutató Állomást* 1927-ben alapították azzal a céllal, hogy a Méhészeti Gazdaság gyakorlati és oktató tevékenységét tudományos munkával egészítse ki.

Főbb kutatási feladatai:

- A magyarországi méhek fajtajellegének megállapítása.
- Méhészeti szakemberek képzése.
- A magyarországi méhbetegségek meghatározása, az ellenük való védekezési mód kidolgozása
- A méhek virágmegporzó jelentőségének vizsgálata.

Az Állomás közleményei a „Magyar Méh” című szaklapban jelentek meg.

Az Állomást 1930-ban a Földművelésügyi Minisztérium a Méhészeti Gazdaság ügykörébe áttette.

A *Méhészeti és Méhbiológiai Kutatóintézetet* 1942-ben alapította a Földművelésügyi Minisztérium a Méhészeti Gazdaság átszervezésével. A laboratóriumot önálló kutatóintézetté fejlesztette *Örösi Pál Zoltán* vezetésével, majd a gazdaságot ebbe beleolvasztotta. Még ez évben a méhészmunkást képző tanfolyamot megszüntette.

A Kutatóintézet feladatát a szervezeti szabályzat az alábbiakban határozta meg:

- Gyakorlati kísérletek.
- A betegségre gyanús fiasítás és méhek, kártevők, mézelő növények, méz és viasz vizsgálata.
- Tudományos kutatómunka. Fontosabb tárgyak: állattani és kórtani kérdések. A mézelő méh fajtái, genetika, nemesítés. A méhek betegségei, kártevői és leküzdésük. A méz és a viasz vegyi vizsgálata. A méhlegelő tanulmányozása. A nektárképződés feltételeinek kutatása.
- Tanítás. Magasabb szintű képzés méhészeknek, állami méhészeti felügyelőknek, egyesületi előadóknak.

Az intézet méhészeti szaklapokban „Gödöllői hírek” címmel havonta adott ki közleményt munkájáról. Állami méhészeti és kertészeti felügyelőknek továbbképző és átképző tanfolyamokat szervezett, méhlegelő megfigyelő hálózatot hozott létre, elindította a „Gödöllői méhészkönyvtár” sorozatot, rendelet-tervezetet készített a nyúlós költésrothadás megfékezésére, tanmeneteket állított össze, elindította a későn virágzó akácok országos törzskönyvezését nemesítési céllal.

A háború nagy károkat okozott, az épületek egy része teljesen rombadólt, a megmaradtak is erősen megsérültek, a méhcsaládok, a felszerelések, a víz- és villanyvezetékek, az értékes múzeumi anyag, a könyvtár és nagyrészt a műszerek is megsemmisültek.

A helyreállítás 1947-ben indulhatott meg nagyobb ütemben. Ezt követően az oktatás és kutatás rövidesen újraindult, a megfigyelőhálózat is működni kezdett és megkezdődött a méhanyak forgalmazása.

A Méhtenyésztési osztály 1950-ben létesült, amikor a Méhészeti és Méhbiológiai Kutatóintézetet átszervezéssel névlegesen megszüntették és az Állattenyésztési Kutatóintézet, majd hamarosan 1952-ben újabb átszervezés eredményeként a Kisállattenyésztési Kutatóintézet része lett. Az osztály megkapta 1954-től a csak kb. másfél évig működő *Állami Méhtenyésztő Állomás* feladatkörét, személyi- és eszközállományának egy részét, az ezekhez szabott költségvetési kerettel együtt.

Az új szervezeti forma eredményeképpen a feladatok az alábbiak szerint bővültek:

- Országos méhegészségügyi felelősi hálózat megszervezése, működtetése és tagjainak oktatása.
- A nyúlós költésrothadással fertőzött méhészetek helyszíni ellenőrzése, segítése.
- Virágzási hírszolgálat megszervezése a vándorméhészek számára.
- Méhanyanevelő telep üzemeltetése Leányfalun, a kísérleti eredmények üzemi kipróbálása.

Kölcsönös előnyt jelentett a szaklap és az osztály számára, hogy a Méhészet felelős szerkesztője 1954 májusától Örosi Pál Zoltán lett.

A méhegészségügyi hatósági feladatokat, a betegségre gyanús lép- és méhminták vizsgálatát, a szükséges helyszíni ellenőrzéseket a minisztérium 1962-től az állatorvosok hatáskörébe adta.

A minisztérium által megrendelt kutatási programok keretében az osztály *Subayda Jenő* irányításával anyanevelési, tenyésztési, méhlegelő, tartástechnológiai, méhegészségügyi kérdésekkel foglalkozott. Évről-évre számos hazai és külföldi szakmai csoportot fogadott, hogy ismertesse a különböző kutatási területeken elért eredményeit. Több külföldi kutatóintézettel tartott, illetve tart kapcsolatot.

A gyakorlatban széles körben hasznosult eredmények: az anyás dajkacsalád használata, a magyarországi méhek fajtabélyegek alapján való szelektálása és így a krajnai fajta tenyésztése, együttműködés a tenyésztői munka javítására a Méhtenyésztők Egyesületével, a mesterséges termékenyítés alkalmazása, a Varroa atka elleni helyes védekezési móddal a méhcsaládok kezelése, a rakodó kaptár (fél NB) terjesztése, a sugaras, motoros pörgetőgép terjesztése, a méheskocsi és vándorméhes (lábbon álló) terjesztése.

Magyarországon a földművelésügyi kormányzat 1899-ben határozta el a Méhészeti Gazdaság alapítását. A gazdaság hivatalos átadásának 25-ik évében, 1927-ben alakult meg a Méhészeti Kutató Állomás, melynek feladata volt a közel 300 méhcsalád tudományos kiszolgálása.

Így ebben az évben ünnepli a magyar méhészeti kutatás 70 éves évfordulóját.

Az évek során számos kutatási cél határozta meg a méhészeti kutató és fejlesztő munkát: a méhek betegségei és a kártevők elleni küzdelem, az országban tenyésztő fajta meghatározása, a méz és viasz vizsgálata, a hazai méhlegelő tanulmányozása, a nektárképződés feltételeinek további megismerése, tartástechnológia fejlesztése, majd a ma is komoly gondot jelentő varroa atka elleni küzdelem ill. az együttélés lehetőségeinek kidolgozása.

Az egyik világméretű és világhírnévre is szert tett felfedezés a 40-es években látott napvilágot. Az addig egyetlen fajként ismert *Braulidae*-t, méhtetűt vizsgálva kiderült, hogy újabb fajok is léteznek országban, sőt ugyanazon méhcsaládon belül is. A 60-as évek végéig 5, addig ismeretlen faj, a *Braula schmitzi*, a *Braula pretoriensis*, a *Braula orientalis*, a *Braula coeca angulata* és a *Braula ethiophiana* leírására került sor. A meghatározás boncolós módszereivel külső és belső szervek eltérése jelezte a fajok közötti különbséget. A másik jelentős eredmény ezen fajok földrajzi elterjedésének leírása volt. A munkát *Örösi Pál Zoltán* végezte.

A 40-es évek elejére az anyanevelés technikájában az ún. mesterséges anyanevelés módszerének kidolgozása, majd ennek bemutatása ismerhető meg Dr. *Örösi Pál Zoltán* *Egyszerű anyanevelés* (1943) című munkájából. Ennek folytatásaként az 50-es évek végére a világon egyedülállóan kidolgozott petés anyanevelés jelentett nagy visszhangot. Ezzel a módszerrel nagyobb méretű és ennek következtében minőségben és teljesítményben (petézőképességben) is jobb méhanyákat nyertek.

Az Európában is egyedülálló és napjainkban is működő méhlegelő megfigyelő hálózatot 1943-ban szervezte meg *Örösi Pál Zoltán*.

Az 50-es évek elejétől megfogalmazódtak a hazai méh fajtával kapcsolatos igények. Az első vizsgálatok után került sor széles körű morfológiai vizsgálatra az ország 30 méhészetéből származó jellemző hazai méhfajtán. Összefoglaló alaktani leírásuk *Bakk Ferenc* munkáját dicséri (1954-55).

A 60-as évek végére kialakult a petés anyanevelés nagyüzemben történő alkalmazása, melynek színhelye a Leányfalun működő, 1971-ben átadott európa-hírű méhanyanevelőtelep volt. Az itt elért eredmények *Faluba Zoltán*, *Subayda Jenő* és *Zsidei Barnabás* kitartó munkájának köszönhetőek.

A 70-es évek közepén kezdődött meg olyan méhtenyésztési szempontok vizsgálata, mint a méhanya fiasítóképessége, az anyanevelés továbbfejlesztése a dajkacsaládokat figyelembevéve. Az ország tenyésztő méhészeinek szervezését és irányítását *Suhayda Jenő* vezetésével. A köztenyésztésre javasolt fajta állami elismertetése *Subayda Jenő*, *Akác János* és *Molnár Józsefné* nevéhez fűződik.

A méhlegelő kutatásával kapcsolatos munkák koronája a *Halmágyi Levente* és *Keresztési Béla* szerzők által 1975-ben kiadott, közel 600 oldalas Méhlegelő című könyv.

A 70-es évek végén számos tudományos kísérlet igazolta a mézelő méh hasznos megporzó tevékenységét a rovarváro (entomofil) kultúrnövények termés- és maghozamfokozásában. Beigazolódott a napraforgó magasabb kaszattermése mellett a kaszatokban lévő magasabb olajtartalom is. Az eljárásra *Farkas Jenő* szabadalmi oltalmat kapott. A szervezett és térítéses méhes megporzás és annak országos elterjesztése növelte a méhészkedés gazdaságosságát.

A lucerna szabóméhszaporodását gátló egyes, mammográfiával kimutatható parazitaféleségek kutatásával nemzetközi elismerést szereztek. A kutatásokról a Kultúrnövény-megporzási csoport (*Farkas Jenő*, *Szalai Zita*, *Szalay László* és *Szemeráth Oszkár*) számos hazai és külföldi írásában számolt be.

A 80-as évekre kiterjedt a szántóföldi növénykultúrák mézelési és virágportertermelési vizsgálata. Az erről szóló eredmények számos magyar és külföldi irodalomban forrásmunkaként szerepelnek, *Nikovitcz Antal* és *Szalai Mátay Enikő* munkája nyomán.

A méhészeti termékek szerepének vizsgálata az egészséges táplálkozásban, a propoliszsal kapcsolatos kutatások *Szalay László* nevéhez fűződnek. A szerző 1992-ben jelentette meg Méhdoktor című könyvét.

A 90-es évek elején kezdődtek a méhtenyésztés és nemesítés továbbfejlesztését célzó kutatások (pl. mesterséges termékenyítés). A termelést befolyásoló tényezők szerepének vizsgálatával az osztály *Szalai Mátay Enikő* vezetésével a tenyésztési szándékozó méhészeknek nyújt irányvonalat.

A NYÚL- ÉS PRÉMESÁLLATTENYÉSZTÉSI KUTATÁSOK TÖRTÉNETE

Virág Györgyi
tudományos osztályvezető

A *Prémésállattenyésztési osztályt* 1952-ben alapították a szőrme- és kalapipar folyamatos nyersanyagellátását biztosító állattenyésztési ágazat megerősítéséhez szükséges kutatások és fejlesztések végzésére.

Anghi Csaba és munkatársai első kutatási témája a prémtermelő karakül juh fajta hazai meghonosítása és további nemesítése, a rackának a karaküllel történő átkeresztzése és így egy prémjuh kialakítása, valamint a fésűs merinó prémtermelőkénti hasznosításának kidolgozása volt. Vizsgálták, hogy a merino tenyésztésben összehangolhatóak-e a textil- és a prémipar követelményei, továbbá, hogy a tenyésztésben milyen szelekciós szempontokat szükséges mindkét iparág érdekében érvényesíteni.

A prémnyúl nemesítési program 1952 és 1969 között folyt, célja kezdetben a különböző fajtáknak a gerezna minőségi értékelésén alapuló nemesítése valamint a nagyüzemi tartás feltételeinek kidolgozása volt.

Ebben az időszakban a birka és a nyúl mellett félnemes és nemes prémekek alapanyagának biztosítására alkalmas egyéb prémésállatokkal kapcsolatos kutatások végzése is az osztály feladatkörébe tartozott. Az első ilyen jellegű kutatási programot a nutriával kapcsolatban indították meg már 1952-ben. A KÁTKI első nutriatelepét a hozzá tartozó tőrendszerre telepítve 1953-ban hozták létre. A tartástechnológiai kutatások mellett kidolgozták a nutria egyedi jelölésére szolgáló eljárást és objektív módszerekkel vizsgálták a nutria prémekek minőségét.

A nutria tartás 1962-től a prémekek iránti kereslet csökkenése miatt sorvadásnak indult, ezért a tenyészállat iránti igény is jelentősen lecsökkent. Ez egyben a nutriával kapcsolatos programos kutatások végét is jelentette.

Nemesprém előállításával kapcsolatos kutatásokat végeztek a kanadai nyérccel kapcsolatban is. Az országba korábban importált nyércek 1956-ban kerültek az Intézet tulajdonába. A honosításukkal kapcsolatos vizsgálatok 1959-re befejeződtek. Az állományban ekkor 33 tenyészérett és 73 növendék tenyészállat volt, amelyek a standard és egy itt kihaladt platina színváltozatot képviseltek. A KÁTKI által saját erőből fenntartott nyérc állomány 1963-tól szolgálta a programos kutatást, melynek elsődleges célja a nagyüzemi állattartó telepeken, baromfikeltezőkben és vágóhidakon keletkezett, másra nem hasznosítható hulladék értékesítését célzó vizsgálatok végzése volt.

Kísérletek történtek a nemes csincsilla prém hazai termelésének bevezetésére is Ennek során 1967-ben 50 törzsanyát importáltak. Az állományt a KÁTKI-ban kialakított telepen helyezték el. Ezzel kezdetét vette egy újabb nemesprém-termelő állatfaj honosítása. A

nemes csincsilla tenyésztésével kapcsolatos kutatásokat röviddel ezután, már 1970-ben lezárták, de az értékes tenyészállomány máshol történő elhelyezéséig programon kívül folytatódott a tenyésztés.

Ezt követték még az Intézetnél a prémgörény- és nyestkutya tartással kapcsolatos kutatások, melyek azonban központi támogatásban sohasem részesültek, ami rövidesen eldöntötte sorsukat.

Az angóranyúllal kapcsolatos kutatásokat 1952-ben azért indították, mert ahogy akkor fogalmazták „az angóranyúl gyapjával, húsával és fehérróka prém utánzására alkalmas szőrmejével hajthat gazdasági hasznot”. Jelentősége azóta a gyapjútermelésben igazolódott. A hozamok növelését célzó, nagytestű, nagy gyapjúhozamú angóranyúl kialakítására keresztezési kísérleteket végeztek. A kereset csökkenése miatt az angóratenyésztés a hatvanas évek elejétől több mint 10 éven át szünetelt, majd a hetvenes évek közepétől a kutatóintézet saját anyagi forrásaiból újraindította az angóra nemesítéssel kapcsolatos kutatásokat.

A Prémésállattenyésztési osztályon folyó kutatómunka során a kezdetektől fogva jelen voltak a *húsnyúl* termelést is szolgáló kutatások, melyek azóta is megszakítás nélkül folynak. Ez jelenlegi alaptevékenységünknek is meghatározó részét képezi.

Az 1959. évi jelentés összeállítója *Oláh István* a bevezetőben a következőket írta: „*Ez az év fontos határkövető prémésállattenyésztésünk történetében. A tenyésztési ág általában új fejlődési szakaszába lépett, kénőtt a kísérleti keretek közül, megindult a szélesebb körű termelőmunka alapjainak lefektetése. A legnagyobb lépést előre a házinyúltenyésztés tette....A SZÖVOSZ-nak sikerült a nyúlhúsról korlátlan exportlehetőséget biztosítani s ennek kibasználása érdekében hozzáfogott az élőnyúl felvásárlás és szerződéses termelés megszervezéséhez*” Az első feljegyzések 1959-ben 41 tonnás exportról számolnak be. Ekkor kezdték az első vizsgálatokat a gazdasági típusnak megfelelő húsnyúl kitenyésztésére, a vágósúly és a szaporasági tulajdonságok javítására. Kettős hasznosítású fajta kialakítása céljából a magyar óriás, a magyar vadas és a kosorrú fajtákat és ezek keresztezéseinek termelését vizsgálták.

Granulált (préselt) nyúltáp első alkalommal 1965-ben készült és ezt a KÁTKI nyúltelepén önetetővel és súlyszelepes önitatóval felszerelt nyúlketrecekben tartott növendékekkel etették. A granulált nyúltáp etetését megfelelőnek találták, de már ekkor felmerült, hogy a táp rosttartalmának növelése vagy zöldtakarmány kiegészítés szükséges. Ekkor készítettek és próbáltak ki először horganyzott drótfonatból készült ketreceket. Az összegyűjtött trágyába trágyagilisztákat telepítettek a komposztálás meggyorsítására.

A KÁTKI területén 1968-ban felépült az ország első, kifejezetten tenyésznyulak részére készített, könnyűszerkezetes nyúlálló.

Az újjeländi fehér nyúlfajta néhány egyedét 1965-ben importálták. Először hústermelésre való alkalmasságát vizsgálták. A fajta bizonyította igen jó hústermelő képességét és keresztezési partnerként való alkalmasságát. 1967-ben további 2 újjeländi fehér és 2 kaliforniai vonal importjára került sor, Dániából, Angliából és Hollandiából.

Ezek felhasználásával, 1969-ben létrehoztak, nagyüzemi kipróbálásra kiadtak és egyidejűleg fajtaminősítésre is bejelentettek egy háromvonalas hibridet. Még ugyanebben az évben meghatározták az országos nyúltenyésztési program feladatait és megindították a program végrehajtását, melyben a KÁTKI részéről *Holdas Sándor* és *Suszbka Alfréd* játszottak meghatározó szerepet. A központi kutatási és tenyésztési program során a KÁTKI nagyszámú résztvevő intézmény munkáját koordinálta.

Publikálásra került a nyúltartás rotációs rendszere, ami lehetővé tette az anyaállományok szaporodásbiológiai állapot szerinti csoportosítását, a növendékállomány egyidejű mozgatását, megkönnyítette az üzemen belüli munkaszervezést, a nyúl jellegzetesen nagyüzemi elhelyezését. A nagyszámú szaporulat egyidejű előállítására céljából vizsgálták a bakokkal történő csoportos fedeztetések lehetőségét. A kutatás és fejlesztés eredményei az 1970-es évek elejére elért 800 vagonos élőnyúl exportban tükröződtek.

1973-ban a KÁTKI-ban előállított Fehér gyöngy húsnyúl hibrid állami elismerést kapott. Becslések szerint ekkorra az országos nyúlállomány mintegy 60%-át tette ki az újzélandi fehér illetve a hibrid szülőpár. Az össztermelésnek mintegy 10%-a származott a nagyüzemekből, 90 %-át pedig az úgynevezett háztáji ágazat adta. Megkezdődött a háztáji termelők szakmai továbbképzése a „GÖDÖLLŐI SZOMBATOK” keretében. A Fehér gyöngy hibrid nyúl fenntartó nemesítése során 1976 - 1980 között meghatározták az értékmérő tulajdonságok örökölhetőségi értékeit és vizsgálták a tulajdonságok közötti kapcsolatokat. Ezt a további nemesítő munkában hasznosították. Javasolták az ivadékvizsgálatokon alapuló szelekciót, a szaporulat számának növelésére kidolgozták a sűrített fiatalítás módszerét. A félintenzív szaporítási ritmus alkalmazásával 10-15 darabbal emelkedett az egy anyától évente nyert fiókák száma. Javasolták továbbá a szokásos kétfázisú technológiával szemben az újonnan értékelt egyfázisos nevelés alkalmazását is.

A tenyészállatok iránti egyre csökkenő kereslet miatt 1981-84 között a hibrid program lassan elsorvadt.

Ezt követően, *Pacs István* vezetésével 1985-től megindították az egységesített húsnyúltenyésztési programot, amelynek célja a fajtatiszta nemesítés hatékonyságának növelése és a fajtatiszta állományok termelési színvonalának a gazdaságosság szintjére emelése volt. Az elkövetkező időszak kutatásaiban ezért megnőtt a húsnyúl termelés hatékonyságának növelésére és a genetikai alapok javítására irányuló vizsgálatok jelentősége.

Amint az eddigiekből látható, 1952-1990 között a kutatások elsősorban a vélt vagy ténylegesen meglévő piaci igények gyors és minél teljesebb kielégítését célzó termelés segítését szolgálták és a fejlesztések alapját képezték. A húsnyúl termelés hatékonyságának további növelésére valamint a termék minőségének javítására a környezeti terhelés egyidejű csökkentése mellett leginkább a széles genetikai alapokon valamint mélyreható biokémiai és élettani ismereteken nyugvó további nemesítésben és tartástechnológia fejlesztésben láttunk lehetőséget.

Ennek megfelelően a Nyúltenyésztési osztály *Virág Györgyi* vezetésével 1990-1995 között olyan kutatásokat végzett, amelyek a termelési eredmények biokémiai és élettani alapjainak

alaposabb megismerését, a genetikai alapok megőrzését valamint a termelés fejlesztését tették lehetővé. A jelenre és a jövőre vonatkozóan a nyúlhús előállítás hatékonyságának és a termékek piaci helyzetének biztosítását, javítását szolgáló kutatások végzését tűzhetjük ki célul.

Már a fajtaváltás és az általa elért nagy piaci siker időszakában is a kistermelők egy részének határozott igénye volt, hogy az intézet teremtsen meg egyéb fajták tenyésztési bázisát is. Tevékenységünk kiterjesztését e téren egy európai kutatócsoport tagjaként a közelmúltban kezdtük.

Gyakorlatilag kivétel nélkül a kipusztulás szélén állnak azok az egyéb, tudományosan eddig még nem jellemzett fajták, melyek esetleges eltérő tulajdonságai jól hasznosíthatók lennének a piac változó vagy újonnan fellépő igényeinek kielégítésére, illetve a jelenlegi beruházás-igényes és nagyon intenzív technológiáktól eltérő, de gazdaságos termelési módszerek bevezetésére, a takarmány tápanyagainak jobb hasznosítására. Kétségtelen tehát, hogy a fejlesztésekhez jelentősen hozzájárulhat a még meglévő fajták felmérése, értékelése és megőrzése, az arra érdemesek szaporítása, genetikai képességeinek hasznosítása.